

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM İKTİSAT VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

**İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN DÖVİZ KURU
DALGALANMALARI VE BORÇ YÖNETİMİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Mohammd MOSTAFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl-2025

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSAT VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

İSLAM İKTİSADI AÇISINDAN DÖVİZ KURU
DALGALANMALARI VE BORÇ YÖNETİMİNE ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mohammd MOSTAFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl-2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İV
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	İ
TEZ KABUL VE ONAY	İİ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT	İV
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
Araştırmanın Sorunu ve Hedefleri	2
Araştırma Yöntemolojisi ve Sınırlamaları	3

BİRİNCİ BÖLÜM

PARANIN TANIMI, FONKSİYONLARI VE DEĞER DEĞİŞİMİ

1.1. Mezheplere Göre Paranın Tanımı	4
1.1.1. Mezhepler Arasındaki Ortak Görüşler	5
1.1.2. Paranın Tarihsel Süreçteki Gelişimi	5
1.2. İslam'da Mal Kavramı ve Parayla İlişkisi	6
1.2.1. Paranın Fonksiyonları ve İslam Ekonomisindeki Önemi.....	6
1.3. Paranın Değerinin Değişimi ve Nedenleri	7
1.3.1. Paranın Değerinin Değişim Nedenleri	7
1.3.2. Paranın Değer Değişim Türleri ve Ekonomiye Etkileri	8
1.3.3. Türkiye Örneği Üzerinden Uygulama Analizi	8
1.4. Paranın Değeri, Borçlar ve Mali Sözleşmeler Üzerindeki Etkisi.....	9
1.4.1. İslam Hukukunda Borç ve Hükümleri	9
1.4.2. Borcun Finansal ve Sosyal İşlevleri	10
1.4.3. İslam Ekonomisinde Ertelenmiş Borç ve Paranın Değeri.....	10

1.5. Para Değerindeki Değişimin Mali Sözleşmelere Etkisi	11
1.5.1. Altın ve Gümüş Gibi Madenî Paraların Değer Değişiminin Etkisi	11
1.5.2. Modern Kâğıt Paraların Değer Değişiminin Etkisi.....	11
1.5.3. Madeni ve Kâğıt Paraların İslami Açıdan Karşılaştırılması	12
1.6. İslami Ekonominin Paranın Değer Değişimine Yaklaşımında Temel İlkeleri....	13
1.6.1. Sözleşmelerde Adalet İlkesi.....	13
1.6.2. Belirsizlik (Garar) ve Zararı Önleme (Darar) İlkesi	14
1.6.3. Altın ve Gümüşün Referans Para Olarak Kabulü	14
1.6.4. Zekât ve Vakıfların Enflasyon Etkisini Azaltmadaki Rolü.....	15
1.6.5. Modern Ekonomik Koşullara Uyumlu Yenilikçi İslami Çözümler	15

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU DALGALANMALARI VE BORÇLAR ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR VAKA İNCELEMESİ

2.1. Zekât ve Borçların Teminatı	17
2.1.1. Birinci Bölüm: Borcun Tanımı	17
2.1.3. Zekâtın Tanımı ve Amaçları	18
2.1.4. Zekâtın Meşruiyeti ve Amaçları.....	19
2.1.5. Zekât Mallarıyla Borçların Teminatı Tarafları	20
2.1.6. Zekât Mallarıyla Borç Teminatının Fikhî Dayanakları.....	21
2.1.7. Zekât Mallarıyla Teminat Konusunda Cevaplar ve Karşı Görüşler.....	22
2.2. Zekât Mallarıyla Borç Teminatının Şer'î Engelleri	27
2.3. Tercih Edilen Görüş	30
2.3.1. Finansman Sürecine Katılan Tarafların Kazanç ve Kayıpları.....	30
2.3.1.1. Zekât Kurumu	30
2.3.1.2. Finansal Kurum.....	31
2.3.1.3. Düşük Gelirli Borçlular.....	31

2.4. İstikrarlı Para Biriminin Kalkınmaya Etkisi	33
2.5. Ekonomik Krizlerle Mücadelede İslam Ekonomisinin Araçları	34
2.5.1. Mudaraba (Emek–Sermaye Ortaklığı)	34
2.5.2. Müşareke (Ortak Girişim)	34
2.5.3. İcarah (Kira Temelli Finansman)	34
2.5.4. Sukuk (Faizsiz Tahvil Alternatifi)	34
2.5.5. Vakıf Mekanizmaları ile Sosyal Güvenlik ve Kalkınma	34
2.6. Geleneksel ve İslami Ekonomik Araçların Karşılaştırılması	35
2.6.1. Geleneksel Sistemlerin Sınırlılıkları	35
2.6.2. İslamî Sistemlerin Avantajları	35
2.7. Uygulama Analizi, Güncel Gelişmeler ve Gelecek Perspektifleri.....	38
2.7.1. Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu ve Döviz Değeri Bağlamında Yapısal Analiz	38
2.8. Türk Lirası’nın Değer Kaybının Temel Siyasi ve Ekonomik Sebepleri	41
2.8.1. Genişletici Para Politikaları ve Faiz Baskısı	41
2.8.2. Cari Açık, Enerji İthalatı ve Dış Borçlanma	41
2.8.3. Dış Şoklar ve Küresel Krizlerin Etkisi.....	42
2.9. Değerlendirme: Türkiye Vaka Analizi Işığında Politika Önerileri	43
2.9.1. Kısa Vadeli Politikalar	43
2.9.2. Orta Vadeli Politikalar	44
2.9.3. Uzun Vadeli Politikalar (İslam Ekonomisi Perspektifinden).....	44
2.9.4. Ekonometrik Analiz: Döviz Kuru – Faiz – Enflasyon – Cari Açık İlişkisi	47
2.9.5. Değerlendirme: Türkiye Vaka Analizi Işığında Politika Önerileri	48
2.9.6. Döviz Değeri Değişiminin Finansal Sözleşmeler Üzerindeki Etkisi	50
2.9.7. Bireysel ve Kurumsal Sözleşmelerde Döviz Kuruna Bağlı Riskler.....	50
2.9.8. Türkiye Uygulamalarından Seçili Sektörel Örnekler.....	51

2.9.9. Genel Değerlendirme ve Politika Önerileri.....	53
2.10. Türkiye'nin Döviz Kuru Değişimlerini Ele Almak İçin Politikaları	54
2.10.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Rolü.....	54
2.10.2. Uygulanan Mali ve Para Politikaları: Uygulama ve Kanıtlar	55
2.10.3. Geleneksel ve İslami Çözümler Arasındaki Karşılaştırmalı Analiz	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİJİTAL EKONOMİNİN PARA VE BORÇLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. Dijital Paraların İslam Şeriatıyla Uyumunun Değerlendirilmesi	58
3.1.1. Dijital Paraların Para Sisteminin İstikrarına Etkisi	59
3.1.2. Dijital Paraların Finansal Sözleşmelere Etkisi	59
3.2. Dijital ve Geleneksel Paraların İslam Ekonomisinde Karşılaştırılması	59
3.2.1. Şeriatla Uyum Analizi.....	59
3.2.2. Dijital Paraların Kağıt Paralar Üzerindeki Etkisi.....	60
3.3. Vakıf ve Zekâtın Para Biriminin İstikrarındaki Rolü.....	60
3.3.1. Paranın Alım Gücüne Katkısı	60
3.3.2. Zekâtın Makroekonomik Etkileri	60
3.3.3. Enflasyonun Azaltılmasına Katkı	60
3.3.4. Vakıf ve Zekâtın Entegre Ekonomik Rolü.....	61
Birbirini Tamamlayıcı Roller	61
Uygulama Örnekleri.....	61
3.4. Paranın Değerindeki Değişimin Sosyal Boyutları	61
3.4.1. Sosyal Adalet Açısından Etkileri	61
3.4.1.1. Ekonomik Farkındalık Eğitiminin İslam Toplumdaki Rolü	62
3.5. İslami Para Politikalarının Geleceği	63
3.5.1. Jeopolitik Değişimlerin Para Birimi İstikrarına Etkisi.....	64
3.5.2. İslami Para Politikalarının Geliştirilmesi İçin Stratejik Perspektifler	64

3.5.3. FinTech ve Dijital Çözümlerle İslami Politikaların Uyumlaştırılması	65
3.5.4. Geleneksel ve İslami Para Sistemlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi.....	65
3.5.5. Uygulama Örnekleri ve Tecrübe Paylaşımları	65
3.6. Genel Değerlendirme ve Öneriler	65
3.6.1. Para Politikalarının Şer’î İlkelere Göre Yeniden Şekillendirilmesi	67
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ.....	75

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "*İslam İktisadı Açısından Döviz Kuru Dalgalanmaları ve Borç Yönetimine Etkisi: Türkiye Örneği*" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

12/08/2025

Mohammd MOSTAFA

TEZ KABUL VE ONAY
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mohammd MOSTAFA tarafından hazırlanan "*İslam İktisadı Açısından Döviz Kuru Dalgalanmaları ve Borç Yönetimine Etkisi: Türkiye Örneği*" başlıklı bu çalışma, .../.../2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Felsefe Anabilim Dalı*’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan :	İmza:
Danışman :	İmza:
Üye :	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/..../2025 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

Enstitü Müdürü

ÖZET

Tezin Başlığı : İslam İktisadı Açısından Döviz Kuru Dalgalanmaları ve Borç Yönetimine Etkisi: Türkiye Örneği'
Tezin Yazarı : MOHAMMD MOSTAFA
Danışman : Doç. Dr. İsmail NARİN
Anabilim Dalı: İslam İktisat ve Finansı
Bilim Dalı : İslam İktisat ve Finansı
Kabul Tarihi : 25/08/2025
Sayfa Sayısı : v (ön kısım) + 75 (tez)
Bu çalışma, Türkiye bağlamında döviz dalgalanmalarının borç ilişkileri üzerindeki etkisini İslam ekonomisi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Öncelikli odak noktası, paranın ekonomik sistemdeki rolü ve değeri ile bu değişimlerin zaman içinde bireysel ve kurumsal finansal sözleşmeler üzerindeki etkisidir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümü paranın kavramsal, tarihsel ve teorik temellerini ele almakta; ayrıca parasal değer değişimlerinin detaylı bir analizini sunmaktadır. İkinci bölümde TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU DALGALANMALARI VE BORÇLAR ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR VAKA İNCELEMESİ. Üçüncü bölümde DİJİTAL EKONOMİNİN PARA VE BORÇLAR ÜZERİNE ETKİLERİ. Bu tez, İslam ekonomisinin ilkeleri doğrultusunda döviz dalgalanmalarına sürdürülebilir çözümler geliştirmeyi ve bu alana teorik olarak katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.
Anahtar Kelimeler: İslam İktisadı, Döviz Kuru Dalgalanmaları, Borç Yönetimi, Para Politikası, Türkiye Ekonomisi

ABSTRACT

Title of the Thesis: Exchange Rate Fluctuations and Their Impact on Debt Management from the Perspective of Islamic Economics: The Case of Turkey
Author : MOHAMMD MOSTAFA
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. İsmail NARİN
Department: Islamic Economics and Finance
Sub-field: Islamic Economics and Finance
Date : 29/08/2025
Page Count: v (preliminary section) + 75 (thesis)
This study aims to examine the impact of exchange rate fluctuations on debt relations in the Turkish context from an Islamic economics perspective. Its primary focus is on the role and value of money in the economic system and the impact of these changes on individual and institutional financial contracts over time. The study consists of three parts. The first part of the thesis addresses the conceptual, historical, and theoretical foundations of money and also provides a detailed analysis of monetary value changes. The second part addresses EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS AND THEIR EFFECTS ON DEBT IN TURKEY: A CASE STUDY. The third part addresses THE EFFECTS OF THE DIGITAL ECONOMY ON MONEY AND DEBT. This thesis aims to develop sustainable solutions to exchange rate fluctuations in line with the principles of Islamic economics and to contribute theoretically to the field.
Keywords: Islamic Economics, Exchange Rate Fluctuations, Debt Management, Monetary Policy, Turkish Economy

KISALTMALAR

Bkz. :	Bakınız
C. :	Cilt
Çev. :	Çeviren
Ed. :	Editör
Haz. :	Hazırlayan
Vb. :	Ve benzeri
Yy. :	Yüzyıl

GİRİŞ

Paranın Önemi ve Değerindeki Değişimin Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkisi Para, ekonomik sistemlerin işleyişinde merkezi bir rol oynamakta olup; mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran, değer ölçüsü olarak kullanılan temel bir araçtır. Para biriminin değerinde meydana gelen ani dalgalanmalar, ekonomik istikrarı ciddi biçimde tehdit edebilir. Örneğin, para biriminin değer kaybetmesi, enflasyonun yükselmesine, alım gücünün azalmasına ve temel tüketim mallarının fiyatlarının artmasına neden olurken; değer kazanması ise yerli üretimin rekabet gücünü zayıflatarak ihracatı olumsuz yönde etkileyebilir.

İslam iktisadı bağlamında ise para, yalnızca bir değişim aracı olarak değil, aynı zamanda ekonomik adaletin ve toplumsal refahın sağlanmasına hizmet eden bir enstrüman olarak değerlendirilir. Paranın değerindeki büyük dalgalanmalar, İslami ilkelerle bağdaşmayan faiz (riba), spekülasyon ve tekelleşme gibi adaletsiz uygulamalara zemin hazırlayabilir. Bu da servetin adil dağılımını engelleyerek sosyal dengesizlikleri derinleştirir.

Çalışmanın Önemi, Türkiye'deki Para Krizleri Bağlamında Türkiye, son yıllarda Türk lirasının değerinde yüksek oynaklıkla karakterize edilen bir ekonomik süreçle maruz kalmaktadır. Yüksek enflasyon oranları, dalgalı döviz kurları ve tutarsız para politikaları bu sürecin başlıca belirleyicilerindendir. Bu tür gelişmeler, bireylerin yaşam standardını olumsuz etkilemekte ve borç ilişkilerini daha karmaşık hâle getirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın önemi, para birimi değerindeki değişimlerin borç yönetimi ve mali sözleşmeler üzerindeki etkilerini İslam ekonomisi perspektifinden incelemeye odaklanmasından kaynaklanmaktadır.

Para Birimi Değişimi ve Borçlar Üzerindeki Etkisi Bağlamında İslam Ekonomisinin Ele Alınması

Şariat İlkeleri ve Borç Anlayışı İslam ekonomisi, borç ilişkilerini ahlaki ve toplumsal sorumluluk ilkeleri çerçevesinde değerlendirir. Şariat'a göre, borç verme işlemleri faizsiz olmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de faizin yasaklandığı ve sadakanın teşvik edildiği belirtilmiştir (Bakara, 2/276). Bu anlayış çerçevesinde, borcun aynı şekilde ve ek yük getirmeden geri ödenmesi esastır. "Karz-ı hasen" uygulaması, faizsiz borç

verme pratiğini temsil ederken, modern İslami finans uygulamaları daha yapılandırılmış sözleşmelere dayanır.

Para Birimi Değişimi ve Borçlar Üzerindeki Etkiler Serbest kur rejimine sahip ülkelerdeki döviz dalgalanmaları, döviz cinsinden borçlanan birey ve işletmeler üzerinde belirsizlik yaratmaktadır. Para değerinin düşmesi, borçların reel maliyetini artırmakta ve borçluyu zor durumda bırakmaktadır. Bu durum, İslam'ın "zarar vermeme" ilkesi ile çelişebilir. Bu sebeple İslam hukukçuları, ödeme tarihindeki döviz kurunun esas alınması veya borç günündeki alım gücüne göre güncellenmesi gibi farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

İslami Finansal Araçlar ile Çözüm Önerileri İslam iktisadında faiz yasağı nedeniyle, varlık-temelli finansal araçlar tercih edilmektedir. Murabaha, müşareke ve mudaraba gibi finansal sözleşmeler, risk paylaşımını esas alarak borç ilişkilerini adil biçimde yönetmeyi mümkün kılar. Bu yöntemler, enflasyon ve kur dalgalanmaları gibi makroekonomik risklerin etkisini azaltmada etkilidir.

Hükümet Politikalarının Rolü Makro düzeyde para birimi istikrarının sağlanması, İslam ekonomisinin adalet ve refah ilkeleri doğrultusunda hükümet politikalarının da sorumluluğundadır. Hz. Ömer döneminde uygulanan fiyat ve pazar denetimleri, bu ilkenin tarihsel temellerini ortaya koymaktadır. Günümüz Türkiye'sinde ise faizsiz finans kurumlarının desteklenmesi, döviz rezerv yönetimi ve katılım bankacılığı gibi araçlarla ekonomik istikrarın sağlanması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Sorunu ve Hedefleri

Araştırma Problemi Bu araştırmanın temel sorusu, para biriminin değerinde meydana gelen değişimlerin Türkiye'deki mali sözleşmelere etkisinin ne yönde olduğudur. Özellikle sabit ödemeli sözleşmelerin ve döviz cinsinden borçların bu değişimlerden nasıl etkilendiği incelenecektir. Parasal dalgalanmalar, sözleşme tarafları arasında dengesizlik yaratmakta ve finansal sistemde belirsizlik oluşturmaktadır.

Araştırmanın Hedefleri

Şer'i Perspektif: İslam hukukunun para birimi değişimlerine ve bu değişimlerin sözleşmelere etkisine yaklaşımı analiz edilecektir.

Ekonomik Perspektif: Döviz kuru dalgalanmalarının ekonomik etkileri değerlendirilerek, Türkiye bağlamında uygulanabilir çözüm yolları önerilecektir.

Sürdürülebilir Çözümler: Enflasyona karşı koruyucu, şeffaf ve adil mali sözleşme modelleri sunularak İslamî ekonomik araçların uygulanabilirliği gösterilecektir.

Araştırma Yöntemolojisi ve Sınırlamaları

Şer'i Metinlerin Analitik Yöntemle İncelenmesi Kur'an ve Hadis kaynakları ile İslam hukuk literatürü, para biriminin değeri ve borç ilişkileri açısından analitik biçimde analiz edilecektir.

İslami Mezhepler Arası Karşılaştırmalı Yöntem Hanefi, Malikî, Şafiî ve Hanbelî mezheplerinin görüşleri karşılaştırılarak borç ve para meselelerindeki farklılıklar sistematik olarak değerlendirilecektir.

Türkiye Örneği Üzerinden Uygulama Analizi İslam hukuku ilkeleri Türkiye'deki ekonomik ve yasal sistem bağlamında değerlendirilecek; döviz bazlı sözleşmeler ve TL üzerindeki etkileri vaka analizi yoluyla ele alınacaktır.

Araştırmanın Zorlukları ve Sınırlamaları Hızla değişen ekonomik yapı ve şer'i hükümlerle modern finans arasındaki uyum zorluğu temel sınırlamalardandır. Araştırma esas olarak Türkiye'ye odaklanmakla birlikte, bulguların benzer ekonomik yapıya sahip ülkelere uyarlanabilirliği de sınırlı düzeyde değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARANIN TANIMI, FONKSİYONLARI VE DEĞER DEĞİŞİMİ

Dilsel Açıdan Para Kavramı Arapça kökenli "nakad" kelimesi; temizleme, ayırma ve keşfetme anlamlarına gelir. Bu kelime, ekonomik bağlamda değerlendirildiğinde, değerli olanı değersizden ayırmaya yarayan bir ölçü aracı olarak para anlamını kazanır. Tarih boyunca, özellikle altın ve gümüş gibi değerli madenlerden oluşan paralar, ticari işlemlerde temel ölçü birimi olarak kullanılmıştır. Para, bu yönüyle sadece bir değişim aracı değil, aynı zamanda iktisadi işlemlerde değer belirleme aracıdır.

İstilahî Açıdan Para Kavramı İslam iktisadı açısından para, insanların iktisadi faaliyetlerini düzenlemeye yarayan bir araç olarak tanımlanır. Bu çerçevede para; ticaretin kolaylaştırılması, zenginliğin korunması, iktisadi adaletin sağlanması ve toplumda şeffaflık ilkelerinin tesisi açısından merkezi bir konuma sahiptir. Para, yalnızca bireysel çıkarları gözetken bir araç değil; aynı zamanda sosyal refahın temini için kullanılan adil bir mübadele unsurudur.

1.1. Mezheplere Göre Paranın Tanımı

Hanefî Mezhebi Hanefî mezhebi, parayı hem altın ve gümüş gibi kıymetli madenler hem de toplum tarafından genel kabul gören diğer değişim araçları olarak kabul eder. Bu mezhebe göre para, istikrar ve genel kabul görme kriterlerini karşıladığı sürece ticari işlemlerde kullanılabilir. Para, mal ve hizmetlerin değerinin ölçülmesi ve borçların ödenmesi gibi temel ekonomik işlevlerde kullanılmak üzere tasarlanmıştır.

Malikî Mezhebi Malikî mezhebi, paranın yalnızca değerli madenlerden oluşması gerektiğini ve bu madenlerin toplumsal olarak kabul görmesini esas alır. Kağıt para ancak altın veya gümüşle tam teminatlandırılmışsa meşru kabul edilir. Bu yaklaşım, ekonomik işlemlerde istikrar ve adaletin sağlanması adına önemlidir.

Şafî Mezhebi Şafî mezhebi, para kavramını yalnızca altın ve gümüş ile sınırlı tutar. Paranın kolayca değiştirilebilir ve ticarete kullanılabilir olması gerektiği vurgulanır. Bu mezhep, ticari faaliyetlerin ahlaki ve şeffaf temellere oturtulması gerektiğini savunur.

Hanbelî Mezhebi Hanbelî mezhebi de parayı yalnızca altın ve gümüşe özgü olarak tanımlar. Ekonomik işlemlerde istikrarın sağlanması için bu değerli metallerin kullanımı önerilir. Bu anlayış, malî ilişkilerde hakkaniyetin temin edilmesi açısından önemlidir.

1.1.1. Mezhepler Arasındaki Ortak Görüşler

- Paranın ticaretin temel aracı olması,
- Toplumda genel kabul görmesinin zorunlu olması,
- Sabit ve güvenilir bir değere sahip olması,
- Ekonomik ve sosyal adaletin sağlanmasında kullanılabilmesi,
- Altın ve gümüş gibi dayanıklı ve kıymetli metallerin tercih edilmesi, şeklindeki ilkelerde dört mezhebin genel mutabakatı söz konusudur.

1.1.2. Paranın Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Madeni Paralar Tarihin erken dönemlerinden itibaren madeni paralar, ekonomik işlemlerde temel bir değişim ve değer ölçüsü aracı olarak kullanılmıştır. Altın ve gümüş gibi metallerin fiziksel dayanıklılığı ve değer muhafaza özellikleri, onları ekonomik sistemlerin vazgeçilmez unsurları hâline getirmiştir. İslam ekonomisinde bu metallerin kullanımı, adil ticaretin ve ekonomik istikrarın sağlanması açısından meşru ve teşvik edilen bir uygulamadır.

Kağıt Paralar Kağıt para kullanımı ilk defa 7. yüzyılda Çin'de ortaya çıkmış ve zamanla yaygınlık kazanmıştır. Başlangıçta değerli metallerle desteklenen kağıt paralar, ilerleyen süreçte itibari nitelik kazanarak bağımsız değer taşıyan bir mübadele aracı hâline gelmiştir. Ancak bu geçiş, İslam ekonomisi çerçevesinde birtakım tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kağıt paraların değerinin fiziksel bir temele dayanmaması, şer'î bakımdan güvenilirliğini sorgulamaktadır.

Dijital Paralar 21. yüzyılda gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan dijital paralar (örneğin Bitcoin), fiziksel karşılığı olmayan, elektronik ortamda şifreleme teknikleri ile işlem gören para birimleridir. Ancak bu paralar, şer'î prensipler çerçevesinde tartışmalı olup, değerlerinin maddi temele dayanmaması, İslam ekonomisi bakımından ciddi çekinceler doğurmaktadır.

1.2. İslam'da Mal Kavramı ve Parayla İlişkisi

Malın Tanımı İslam hukukunda mal, insanların faydalandığı ve şer'î olarak mülkiyeti caiz olan her türlü varlık olarak tanımlanır. Mal, bireysel mülkiyetin ötesinde toplumsal bir emanettir ve Allah'ın insana emanet ettiği bir değerdir. Bu nedenle malın elde edilmesi, kullanılması ve harcanması meşruiyet çerçevesinde olmalıdır.

Malın Temel İlkeleri

- Sahiplik ve Emanet İlkesi

- Zekât ve Yardımlaşma

- Sosyal Adaletin Tesisi

- Üretim ve Yatırımın Teşviki Bu ilkeler, İslam ekonomisinde malın bireysel servet birikimi aracı olmaktan ziyade, toplumsal refahı artıran bir unsur olduğunu vurgular.

Para ile İlişkisi Para, İslam ekonomisinde malın bir alt kategorisi olarak değerlendirilmekle birlikte, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde temel bir rol oynar. Para, ticaretin kolaylaştırılması, değer ölçülmesi ve sosyal yardımlaşma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gibi çeşitli işlevlere sahiptir. Ancak bu işlevler, faiz ve spekülasyon gibi şer'î yasaklarla sınırlanmalıdır.

1.2.1. Paranın Fonksiyonları ve İslam Ekonomisindeki Önemi

Değişim Aracı Olma Fonksiyonu Para, ekonomik sistemlerde mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştırır. İslam ekonomisinde ise bu fonksiyon, ahlaki sınırlamalar ve şer'î hükümlerle çevrelenmiştir. Paranın amacı üretim, tüketim ve sosyal yardımlaşmayı kolaylaştırmaktır; biriktirme ve spekülasyon aracı değildir.

Değer Ölçüsü ve Zenginlik Koruma Aracı Olma Fonksiyonu Para, ekonomik işlemlerde değerlerin belirlenmesini, borçların hesaplanmasını ve ticari kararların alınmasını kolaylaştırır. Aynı zamanda bireylerin servetlerini korumasına da yardımcı olur. Ancak bu korunma, bireysel çıkarla sınırlı değil; sosyal refahla dengelenmiş olmalıdır.

Ekonomik Adaletin Sağlanması İslam iktisadının temel hedeflerinden biri, gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanmasıdır. Bu bağlamda para, zekât,

sadaka, vakıf ve faizsiz finansman uygulamaları yoluyla sosyal dengeyi kuran bir unsur olarak değerlendirilir. Paranın bu rolü, toplumda fırsat eşitliği, üretkenlik ve toplumsal dayanışmayı teşvik eder.

1.3. Paranın Değerinin Değişimi ve Nedenleri

Satın Alma Gücündeki Değişim Paranın satın alma gücü, belirli bir para miktarının satın alabileceği mal ve hizmet miktarını ifade eder. Ekonomide fiyat düzeylerinin artması, paranın reel değerini düşürerek satın alma gücünü azaltır. Bu durum genellikle enflasyon ile ilişkilendirilir. Enflasyon, para arzındaki artış veya mal ve hizmet arzındaki düşüş gibi nedenlerle fiyatların genel seviyesinin yükselmesi sonucu ortaya çıkar. Örneğin, 2020 yılında 100 TL ile satın alınabilen bir mal sepetinin 2024'te 120 TL'ye alınması gerekiyorsa, bu %20'lik bir satın alma gücü kaybına işaret eder.

Enflasyon ve Deflasyon Arasındaki İlişki Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artışı ifade ederken; deflasyon, fiyatların sürekli düşmesi durumudur. Enflasyon paranın değerini düşürürken, deflasyon onu artırabilir. Ancak deflasyon üretimi ve istihdamı olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle para politikaları hem enflasyonu kontrol etmeyi hem de deflasyonu önlemeyi amaçlar.

1.3.1. Paranın Değerinin Değişim Nedenleri

- Enflasyon: Mal ve hizmet arzının para arzından daha yavaş artması enflasyona yol açar. Bu da fiyatların artmasına ve paranın değer kaybetmesine neden olur.
- Para Politikaları: Merkez bankalarının faiz oranları ve para arzına yönelik uygulamaları, paranın değerinde doğrudan etkilidir. Para basımı, faiz oranlarındaki düşüş gibi uygulamalar, paranın reel değerini zayıflatabilir.
- Siyasi İstikrarsızlık: Hükümet krizleri, savaşlar ve yolsuzluk gibi siyasi belirsizlikler, yatırımcı güvenini azaltarak para biriminin değer kaybetmesine neden olur.
- Sosyal Değişimler: Demografik yapıdaki değişiklikler, göç hareketleri, iş gücü piyasasındaki kaymalar gibi faktörler para talebini ve fiyatları etkileyebilir.
- Küresel Krizler: Dünya ekonomisindeki resesyonlar, finansal çalkantılar ve ham madde fiyatlarındaki ani değişimler, yerel para birimlerini zayıflatabilir.

- Döviz Kurları: Amerikan Doları veya Euro gibi rezerv para birimlerinin değerindeki dalgalanmalar, Türkiye gibi dışa açık ekonomilerde yerel para biriminin değerini doğrudan etkiler.

1.3.2. Paranın Değer Değişim Türleri ve Ekonomiye Etkileri

Geçici Değişiklikler Ekonomik sistemin doğal bir sonucu olarak paranın değerinde kısa vadeli dalgalanmalar gözlemlenebilir. Bu tür değişiklikler, dışsal şoklar, mevsimsel etkiler veya geçici siyasi istikrarsızlıklarla tetiklenir. Merkez bankalarının müdahaleleri ve mali istikrar önlemleriyle bu dalgalanmalar kontrol altına alınabilir. İslam ekonomisi, bu tür geçici dalgalanmalara karşı özellikle dezavantajlı grupların korunmasını esas alır. Ekonomik istikrar, sadece teknik değil, aynı zamanda ahlaki bir gerekliliktir. Hz. Peygamber'in fiyatları sabitleme teklifine verdiği cevap, piyasa mekanizmasına müdahalede dikkatli olunması gerektiğini gösterir. Ancak modern İslam ekonomisinde, sosyal refahı koruma amaçlı müdahalelere alan açılmıştır.

Kalıcı Değişiklikler Paranın değerinde uzun vadeli ve yapısal kayıplar, genellikle sürdürülemez ekonomik politikalar ve makroekonomik zayıflıklardan kaynaklanır. Enflasyonun kronikleşmesi, dış borç bağımlılığı, siyasi istikrarsızlık gibi faktörler kalıcı değer kayıplarına neden olabilir. Bu tür durumlarda, toplumsal güven zedelenir, yatırım ortamı bozulur ve gelir eşitsizliği artar. İslam ekonomisinde parasal istikrar, toplumsal düzenin ve ekonomik adaletin sağlanması açısından zorunlu görülür. Bu nedenle İslam hukukçuları, kalıcı değer kaybına karşı borçların yeniden yapılandırılması gibi çözümler önermiştir. "Borç, misliyle ödenir" ilkesi, bu bağlamda alacaklı ve borçlu arasında adaleti sağlama amacı güder.

1.3.3. Türkiye Örneği Üzerinden Uygulama Analizi

Türkiye'de Para Krizlerinin Yapısal Etkileri Türkiye, 1994, 2001 ve 2018 yıllarında ciddi kur krizleri yaşamıştır. Özellikle 2018 sonrasında TL'nin Dolar ve Euro karşısında büyük değer kaybı yaşaması, enflasyonun hızla artmasına ve ithalat maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, sabit gelirli bireylerin yaşam standartlarını düşürmüş, borç yükünü artırmış ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirmiştir. İslam ekonomisi çerçevesinde bu tür krizlerin değerlendirilmesinde, toplumsal refahın ve adaletin öncelikli olduğu vurgulanır. Devletin görevi, gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltmak ve fırsat eşitliğini korumaktır.

Dolarizasyon Fenomeni Türkiye’de özellikle 2001 sonrası dönemde artan şekilde gözlemlenen dolarizasyon, TL’ye olan güvenin zayıfladığını göstermektedir. Yurttaşlar ve firmalar, tasarruflarını yabancı para cinsinden tutmakta ve sözleşmelerini dövizle yapmaktadır. Bu durum, para politikalarının etkinliğini azaltmakta ve ekonomik egemenliği zayıflatmaktadır. İslam ekonomisi açısından, yerel para biriminin egemenliğinin korunması, hem ekonomik istikrar hem de sosyal dayanışma için gereklidir. Dolarizasyon, faizli işlemlere olan bağımlılığı artırarak İslamî finans ilkeleriyle çelişir. Bu nedenle, yerel paraya güveni yeniden tesis edecek politika araçlarının geliştirilmesi ve faizsiz finans sistemlerinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

1.4. Paranın Değeri, Borçlar ve Mali Sözleşmeler Üzerindeki Etkisi

1.4.1. İslam Hukukunda Borç ve Hükümleri

İslam Fıkhında Borcun Tanımı İslam hukukuna göre borç, bir tarafın diğer tarafa karşı malî bir yükümlülüğü ifade eder. Bu yükümlülük genellikle satış, ödünç verme veya benzeri malî işlemler yoluyla ortaya çıkar. Kur’an-ı Kerim, borç işlemlerinde şeffaflık ve kayıt altına almayı tavsiye eder: “Ey iman edenler! Belirli bir vadeye kadar borçlandığınız zaman onu yazın.” (Bakara, 2/282). Borç işlemleri faizsiz olmalı, zulüm ve istismara kapalı biçimde gerçekleştirilmelidir.

Borcun Unsurları ve Şartları Bir borç ilişkisinin geçerli ve şer’î uygunluk taşıması için aşağıdaki unsurlar bulunmalıdır:

- Borçlu (Medin): Ödemeyi üstlenen kişidir.
- Alacaklı (Dain): Ödeme alma hakkı olan kişidir.
- Borcun Miktarı: Belirli ve açık olmalıdır.
- Akit (Sözleşme): Taraflar arasında yazılı veya sözlü yapılır; ödeme süresi, borcun türü ve şartlarını içerir. Geçerli bir borç sözleşmesinde:
 - Miktar açıkça belirlenmelidir.
 - Ödeme zamanı net olarak ifade edilmelidir.
 - Adalet ilkesi gözetilmeli, taraflardan biri aleyhine olacak hükümlerden kaçınılmalıdır.

- Şeffaflık sağlanmalı; faiz, gizli artış veya zulüm içeren unsurlar yer almamalıdır.

1.4.2. Borcun Finansal ve Sosyal İşlevleri

Borcun Ekonomik İstikrar Açısından Rolü Borcun temel işlevlerinden biri, ekonomik hareketliliği ve bireysel yatırımı teşvik etmesidir. İslam ekonomisinde borç, adalet ve ihtiyaç temelli değerlendirildiğinden, bireylerin üretim ve tüketim faaliyetlerini destekler. Borç sayesinde ekonomik projeler gerçekleştirilir, kaynaklar etkin şekilde kullanılır ve toplumsal refah artırılır.

Sosyal Dayanışma ve Ekonomik Adalet İslam toplumlarında borç ilişkisi, sosyal dayanışmanın ve ekonomik adaletin tesisi için bir araçtır. Karz-ı hasen gibi faizsiz borç uygulamaları, dar gelirli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada kullanılır. Bu yaklaşım, İslam iktisadının sosyal sorumluluk ve paylaşım ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir.

Bireyler Arası Ekonomik Güvenin Tesisi Borç ilişkileri, taraflar arasında güven oluşturarak iktisadi faaliyetlerin gelişmesini sağlar. Özellikle ticari ilişkilerde, taksitli satış ve kar-zarar ortaklığı gibi faizsiz finans araçları bireylerin borçlanmasını kolaylaştırır ve ekonomik hayata katılımı artırır.

1.4.3. İslam Ekonomisinde Ertelenmiş Borç ve Paranın Değeri

Ertelenmiş Borcun Şartları İslam hukukunda ertelenmiş borç, ileriki bir tarihte ödenmek üzere verilen malî taahhüttür. Bu tür borçlarda temel şartlar şunlardır:

- Ödenecek miktarın açık olması,
- Ödeme vadesinin net şekilde belirtilmesi,
- İşlemin adalet esasına uygun olması,

- Tarafların ekonomik dalgalanmalara karşı makul ve karşılıklı rızaya dayalı esneklik göstermesi. Faiz yasağı nedeniyle, vade farkları ancak malın değerinin satıcı tarafından belirlenmesiyle ve sözleşme başında açıkça belirtilerek uygulanabilir.

Paranın Değerindeki Değişim ve Etkisi Enflasyon, para biriminin reel değerini düşürerek borç ilişkilerini olumsuz etkileyebilir. Bu tür durumlarda taraflar, borcu altın, gümüş veya sabit değerli başka mallar üzerinden hesaplayabilir. Ayrıca, para

birimindeki değer kaybına karşı, borçların yeniden değerlendirilmesi adalet ilkesine uygun şekilde yapılmalıdır. Ancak bu tür düzenlemelerin faiz (riba) içermemesi gerekir.

Borçların Yeniden Değerlendirilmesi ve Şer’î Hükümler Borçların yeniden değerlendirilmesi, ekonomik şartların taraflar arasında dengesizlik yaratması hâlinde gündeme gelir. İslam hukukunda bu, ancak tarafların rızasıyla ve hiçbir tarafı haksız yükümlülüğe sokmadan gerçekleştirilebilir. İmam Mâverdî ve diğer fakihler, devletin parasal düzenlemelerle halkı korumasını gerekli görmüştür. “Borç misliyle ödenir” ilkesi gereği, ciddi değer kayıplarında, borcun reel değeri dikkate alınarak bir uyarlama yapılabilir. Ancak bu uyarlamanın faize dönüşmemesi için değer ölçüsünün sabit mal veya hizmete endekslenmesi önerilir.

1.5. Para Değerindeki Değişimin Mali Sözleşmelere Etkisi

1.5.1. Altın ve Gümüş Gibi Madenî Paraların Değer Değişiminin Etkisi

Tarihî Perspektiften Değer İstikrarı Tarih boyunca altın ve gümüş, değer saklama ve değişim aracı olarak kullanılmıştır. Bu kıymetli metallerin fiziksel dayanıklılığı, sınırlı arzı ve genel kabul görmüş olması, onları ekonomik işlemlerde güvenilir bir para birimi hâline getirmiştir. İslam tarihinde de dinar (altın) ve dirhem (gümüş), hem iç piyasada hem de uluslararası ticarete yaygın olarak kullanılmış, fıkıh âlimleri tarafından da meşru ödeme araçları olarak kabul edilmiştir.

İslam Hukukunda Değer Değişimlerinin Yorumu Altın ve gümüş, İslam hukukunda sabit değerli mal olarak görülür. Bu nedenle, bu metallerle yapılan borç sözleşmeleri enflasyon gibi ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenir. Fıkıh kaynaklarında, kıymetli metallerin değerindeki değişimin taraflardan birini mağdur etmemesi gerektiği vurgulanır. Borçların bu değer ölçüleri üzerinden yapılması, taraflar arasında adaletin sağlanmasını kolaylaştırır. Ancak, değer kaybı veya artışı durumunda faizsiz şekilde uyarlamalar yapılması gerektiği belirtilir.

1.5.2. Modern Kâğıt Paraların Değer Değişiminin Etkisi

Enflasyon ve Deflasyonun Sözleşmelere Yansıması Modern çağda kullanılan kâğıt paralar, merkez bankalarının politikalarına ve ekonomik koşullara bağlı olarak hızla değer kaybedebilir. Enflasyon, paranın satın alma gücünü azaltarak geçmişte yapılan borç sözleşmelerinin reel değerini düşürür. Örneğin Türkiye’de 2018-2020 yılları arasında yaşanan kur krizinde TL’nin ciddi değer kaybı, kredi ve maaş

sözleşmeleri üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Benzer şekilde, Venezuela ve Mısır'da da hiper enflasyon, sözleşmelerin yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır.

Ekonomide Kâğıt Paranın Evrimi 20. yüzyıldan itibaren kâğıt paralar, altın standardının yerini alarak egemen para birimi haline gelmiştir. Çek, senet, kredi kartı ve dijital ödeme sistemleri ile entegre biçimde kullanılan kâğıt paralar, ekonomik sistemin temel aracı olmuştur. Ancak merkez bankalarının genişlemeci para politikaları, paranın değerinde ciddi oynaklıklar yaratmakta; bu da sözleşmelerde risk unsuru oluşturmaktadır.

1.5.3. Madeni ve Kâğıt Paraların İslami Açıdan Karşılaştırılması

Değer İstikrarı ve Satın Alma Gücü Altın ve gümüş gibi metaller, değer istikrarı bakımından kâğıt paralara kıyasla daha güvenilirdir. İslam ekonomisinde, bu sabit değerli araçlar zekât hesaplaması, borç ilişkileri ve diğer malî işlemlerde referans alınır. Buna karşın kâğıt paralar, devletlerin güvenilirliğine ve ekonomik performansına bağlı olarak daha kırılgan bir yapıdadır.

Mali Sözleşmelere Etkileri Kıymetli madenler, borç ve ticari sözleşmelerde taraflar arasında denge sağlar. Enflasyona karşı dayanıklı oldukları için hak kayıplarını azaltırlar. Oysa kâğıt para ile yapılan sözleşmelerde, ani kur değişimleri taraflardan birinin mağdur olmasına neden olabilir. Bu bağlamda “borç misliyle ödenir” ilkesi ışığında, kâğıt para ile yapılan borçların reel karşılığının korunması hedeflenmelidir.

Koruma Stratejileri

- Altın/Gümüş Referanslı Sözleşmeler: Taraflar arası denge sağlamak için kıymetli metallere endeksli sözleşmeler tercih edilebilir.

- Esnek Sözleşmeler: Taraflar, ekonomik koşullara göre değişken ödeme yapıları konusunda mutabakata varabilir.

- Döviz Cinsinden Sözleşmeler: Yüksek enflasyon dönemlerinde tercih edilse de, bu durum yerel para birimine olan güveni zedeler.

- Dijital Paralar: Yeni teknolojiler, mali sözleşmelerde şeffaflık ve güvenlik sağlasa da, İslam hukukuyla uyumluluklarının dikkatle incelenmesi gerekir.

İslam ekonomisi çerçevesinde, para birimi ne olursa olsun, sözleşmelerde adalet, hakkaniyet ve karşılıklı rıza esas alınmalıdır.

1.6. İslami Ekonominin Paranın Değer Değişimine Yaklaşımında Temel İlkeleri

1.6.1. Sözleşmelerde Adalet İlkesi

Alacaklı ile Borçlu Arasında Hakkaniyetin Tesisi İslam hukukunun temel ilkelerinden biri olan adalet, finansal ilişkilerde taraflar arasında denge ve hakkaniyetin sağlanmasını zorunlu kılar. Paranın değerinde meydana gelen dalgalanmalar, borç sözleşmelerinde ödeme zamanı geldiğinde taraflardan birinin aleyhine sonuç doğurabilir. Örneğin, enflasyon neticesinde para biriminin satın alma gücünde yaşanan düşüş, alacaklının aldığı ödeme ile gerçek değer arasında fark oluşmasına yol açabilir. Benzer şekilde, para biriminin değer kazanması durumunda ise borçlu taraf, borcun nominal değeri üzerinde ödeme yapmak zorunda kalabilir. Bu bağlamda İslam hukuku, sözleşme anında belirlenen değer ile ödeme zamanındaki reel değer uyumlu hâle getirilmesini, yani malî adaletin sağlanmasını gerekli görmektedir.

Adalet İlkesine Dayanan Şer'i Deliller Kur'an-ı Kerim'de adaletle ölçme ve tartmanın zorunluluğu vurgulanmış ve bu durum şu ayetle beyan edilmiştir: “Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapınız.” (En'âm: 152). Benzer şekilde, Hz. Peygamber “Sizin en hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyendir.” hadisiyle borçların zamanında ve dürüst bir şekilde ödenmesini teşvik etmiştir. Fıkıh literatüründe ise “Adalet, işlemlerin temelidir” kaidesi, tüm finansal sözleşmelerde eşitlik ve dürüstlük ilkesinin sağlanması gerektiğini vurgular. Bu ilkeler doğrultusunda, İslam fıkıhı, taraflardan birinin zararına olacak keyfi uygulamaları reddetmektedir.

Çağdaş Uygulama Modelleri Günümüz ekonomik sistemlerinde bu ilkenin uygulanmasına yönelik çeşitli yöntemler geliştirilmiştir:

- Enflasyon karşısında sözleşmelerin altın, döviz veya endeksli kıymetli ölçülerle düzenlenmesi,
- Uzun vadeli kira ve maaş sözleşmelerinin tüketici fiyat endeksine (TÜFE) bağlanarak değer kaybının önlenmesi,
- Uluslararası ticaret sözleşmelerinde istikrarlı para birimleri ile ödeme yükümlülüklerinin belirlenmesi,

- Taraflar arasında hakkaniyeti sağlayacak yeniden değerlendirme hükümlerinin sözleşmelere dâhil edilmesi.

1.6.2. Belirsizlik (Garar) ve Zararı Önleme (Darar) İlkesi

Kavramsal Temelleri İslam hukukunda "garar" (belirsizlik), sözleşmelerin sonucuna ilişkin tarafların bilgi sahibi olmadığı durumları ifade ederken; "darar" (zarar), taraflardan birine haksız yük bindirilmesini tanımlar. Her iki kavram da İslam hukukunda geçersizliğe neden olan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda mali işlemlerde tarafların açık, anlaşılır ve karşılıklı rızaya dayalı sözleşmeler yapması zorunludur. Paranın değerinde yaşanan dalgalanmalar, sözleşme anında öngörülmemiş risklere yol açarak belirsizlik ve zarara neden olabilir. Dolayısıyla sözleşmeler, bu değişimlere karşı koruyucu hükümler içermelidir.

Türkiye Ekonomisinden Pratik Örnekler Türkiye'de yaşanan ekonomik dalgalanmalara karşı geliştirilen uygulamalar, bu ilkelere uygun olarak gelişmiştir:

- Kira ve ticari sözleşmelerin döviz veya altın fiyatlarına endekslenmesi,
- Enflasyon oranına bağlı olarak değişen taksit ödemeleri içeren sözleşmeler,
- Döviz kuru oynaklıklarına karşı uluslararası işlemlerde ön ödeme sistemlerinin tercih edilmesi,
- Kredi sözleşmelerine faizsiz, kâr payı esaslı endeksleme modellerinin eklenmesi.

6.2.3. Fıkhi İlkeler ve Uygulama Dayanakları İslam hukukunda zararı önlemeye ilişkin birçok fıkhi kural bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- "Zarar ortadan kaldırılır."
- "Sözleşmelerin esası karşılıklı rızadır."
- "İşler niyet ve maksatlara göre değerlendirilir."

1.6.3. Altın ve Gümüşün Referans Para Olarak Kabulü

Altın ve gümüş, İslam iktisat tarihinde sadece para değil aynı zamanda değer ölçüsü olarak da kullanılmakta olan madenlerdir. Bu metaller, hem fiziksel özellikleri (dayanıklılık, taşınabilirlik) hem de toplumsal kabulleri bakımından sabit değerli bir para birimi özelliği taşımaktadır. Kur'an ve hadislerde bu metallerin çeşitli ibadet ve

finansal uygulamalarda kullanımı açıkça teşvik edilmiştir. Modern İslam ekonomisi, bu istikrarlı metallerin aşağıdaki şekillerde kullanımını savunmaktadır:

- Uluslararası ticarete altın ve gümüş bazlı kıymetli maden destekli sözleşmeler,
- Para biriminin altınla sabitlendiği “altın standardı” sistemlerinin İslam ülkeleri arasında yeniden tesis edilmesi,
- Altın ve gümüş temelli kripto paraların geliştirilmesiyle geleneksel sistem ile dijital teknolojilerin birleştirilmesi.

1.6.4. Zekât ve Vakıfların Enflasyon Etkisini Azaltmadaki Rolü

Zekât ve vakıf sistemi, İslam iktisadında sosyal adaletin ve malî dengenin korunmasında kilit rol oynamaktadır. Enflasyonun düşük gelirli kesimler üzerindeki yıkıcı etkilerini hafifletmek amacıyla bu mekanizmaların etkinliği artırılmalıdır.

- Zekât, toplumdaki mal sirkülasyonunu teşvik eder, servetin belirli ellere birikmesini engeller ve böylece gelir dağılımını düzeltici bir işlev görür.
- Vakıflar, ihtiyaç sahiplerine temel hizmetleri (eğitim, sağlık, barınma) sunarak sosyal refahı korur ve ekonomik kriz dönemlerinde dengeleyici bir unsur olarak faaliyet gösterir.

1.6.5. Modern Ekonomik Koşullara Uyumlu Yenilikçi İslami Çözümler

Altına Dayalı Dijital Para Sistemleri Altına endeksli dijital paralar, hem teknolojik esneklik hem de şer'i güvence sunan araçlardır. Bu sistemler, altının istikrarlı doğası ile blockchain teknolojisinin güvenliğini birleştirerek yeni nesil İslami finans araçlarının önünü açmaktadır.

Esnek ve Dinamik Sözleşme Yapıları Taraflar arası mutabakata dayalı, enflasyon, döviz kuru ve ekonomik göstergelere göre kendini otomatik olarak güncelleyebilen sözleşme sistemleri geliştirilmelidir. Bu tür sözleşmeler hem İslami hükümlere hem de ekonomik gerçekliğe uygunluk arz eder.

Sukuk ve Faizsiz Sermaye Piyasaları İslami tahviller olan sukuklar, yatırımcılara faizsiz getiri sağlayan, reel varlıklarla desteklenen menkul kıymetlerdir. Bu araçlar, likiditeyi artırır, sermaye piyasalarını çeşitlendirir ve faizsiz finansın gelişimine katkı sağlar.

Vakıf Temelli Yerel Ekonomi Modelleri Yerel girişimcilik projeleri ve mikro finansman girişimlerinin desteklenmesi amacıyla vakıflar aktif biçimde kullanılmalıdır. Böylece sadece ekonomik bağımsızlık sağlanmaz; aynı zamanda toplum içinde dayanışma kültürü pekiştirilir.

Sonuç olarak, İslam ekonomisi, hem klasik ilkelere hem de çağdaş ekonomik ihtiyaçlara uygun şekilde para değerindeki değişimlere karşı etkili ve bütüncül çözümler sunma potansiyeline sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU DALGALANMALARI VE BORÇLAR ÜZERİNE ETKİLERİ: BİR VAKA İNCELEMESİ

2.1. Zekât ve Borçların Teminatı

2.1.1. Birinci Bölüm: Borcun Tanımı

Dil açısından borç (deyn), hazır olmayan veya vadeli olan her şey için kullanılır. Ayrıca bir işlem anlamında da kullanılır; örneğin: “Falanca ile borçlu işlem yaptım” denir. “Birine borç verdim” anlamında “dintuhu” denir. “Ondan borç aldım” anlamında “edentuhu” kullanılır. “İsteyerek borç aldı veya verdi” anlamında “eddane” denir. “Borç alıp veren kişi” için “midyan” ifadesi kullanılır.

Fıkıh âlimleri borcu farklı şekillerde tanımlamışlardır. Hanefiler borcu “talep edilebilir bir şekilde zimmette bulunan şer’î bir vasıf” olarak tanımlar. İbn Nüceym ise borcu “satış, tüketim veya benzeri yollarla zimmette meydana gelen hükmî mal” olarak tanımlar. Bu tanım, borcun gerçek bir mal değil, hükmen mal olduğunu ifade eder. Gerçekte elde tutulamaz ama tahsil edildiğinde mal olur.

Borç, zimmette bulunan (vadeli) bir yükümlülüktür. Kurtubî şöyle der: “Borç, bir tarafın peşin, diğer tarafın vadeli olduğu her türlü işlemdir.” Çoğu fıkıh âlimi borcu “bir sebebe dayalı olarak zimmette sabit olan mal” şeklinde tanımlar. Bu tanım, mal karşılığı olan borçları, hizmet karşılığı olanları ve zekât gibi Allah hakkı olanları kapsar. Namaz borcu, mahkemeye taraf getirme gibi mali olmayan borçlar bu tanıma girmez.

Borçların birçok sebebi vardır; ancak bu çalışmada ele alınan borçlar, satış bedeli, kira, ödünç gibi mali akitlerden doğan borçlardır.

2.1.2 Teminatın Tanımı ve Unsurları

Teminat (zaman) dilde kefalet ve taahhüt anlamına gelir. “Malı temin ettim” denir; yani kefil oldum ve taahhüt ettim. Ayrıca ceza anlamında da kullanılır. “Ona malı ödetmekle yükümlü kıldım” denir.

Fıkıh açısından teminatın farklı anlamları vardır. Bazı âlimler teminatı “başkasına verilen zararın mali olarak tazmini” şeklinde tanımlar. Bu tanım,

sözleşmeye dayalı teminatları ve sözleşmesiz olanları (örneğin gasp, zarar, diyet, kefare) kapsar.

Bu çalışmada ele alınan özel anlam ise mali teminattır. Fıkıh âlimleri bunu “teminat verenin zimmetinin, borçlu kişinin zimmetine hak konusunda eklenmesi” olarak tanımlar. Hanefiler buna kefalet derken, diğerleri teminat der ve kefaleti bedenin getirilmesi olarak tanımlar.

Bu özel anlamdaki teminatın unsurları şunlardır:

- Teminat veren (zamin)
- Borçlu (mezmun anhu)
- Alacaklı (mezmun leh)
- Teminat konusu olan borç
- Akdin ifadesi (sîga)

Teminat verenin akıllı, ergin, özgür ve malında başkasının hakkı olmaması gerekir. Borçlu ve alacaklı için rıza şart değildir. Teminat konusu borcun kesin veya kesinleşmesi beklenen bir borç olması gerekir.

Teminat, borçların belgelenme yollarından biridir. Borçlar yazı, şahitlik, rehin ve teminat ile belgelenir. Bu çalışmada ele alınan teminat, satış, kira, ödünç gibi mali akitlerden doğan borçların teminatıdır.

Borç teminatının yargı ile yakın ilişkisi vardır. Borçlu ödemezse, alacaklı hakkını almak için mahkemeye başvurabilir. Özellikle ödeme gücü düşük olan borçlular için zekât kurumu, borçlarını temin ederek onları yargı sürecinin olumsuz etkilerinden korumayı hedefler.

2.1.3. Zekâtın Tanımı ve Amaçları

Zekât dilde birçok anlama gelir:

- Artış ve çoğalma (örneğin: “ekin zekât verdi” yani büyüdü)
- Temizlik (örneğin: “Onu arındıran kurtuluşa erdi” [Şems: 9])
- Övgü (örneğin: “Kendinizi övmeyin” [Necm: 32])

- İyilik ve hayır artışı (örneğin: “Allah’ın lütfu olmasaydı, hiçbiriniz arınmazdı” [Nur: 21])

- Helal ve temiz (örneğin: “Hangisi daha temiz yiyecek?” [Kehf: 19])

Bu anlamlar, zekâtın şer’î anlamıyla ilişkilidir. Zekât, malın artmasına ve bereketlenmesine, günahların temizlenmesine, zekât verenin övülmesine ve hayrının artmasına vesile olur.

Fıkıh âlimlerinden bazıları zekâtı verme fiili olarak tanımlar. Bu, zekâtın farz oluşuyla ilgilidir; çünkü farzluk fiile ait bir özelliktir. Diğerleri zekâtı verilen mal olarak tanımlar. Bazı âlimler ise zekâtın aslında verme fiili olduğunu, malın ise mecaz olduğunu söyler.

Hanefîlerden bazıları zekâtı şöyle tanımlar: “Şeriatın belirlediği bir malın, Müslüman, fakir, Haşimoğulları’ndan olmayan ve kölesi olmayan birine, hiçbir karşılık beklemeden Allah için mülk olarak verilmesidir.”

Malikîler şöyle tanımlar: “Nisaba ulaşan maldan, şartları oluştuğunda, hak sahibine verilen bir kısmın çıkarılmasıdır.”

Şafiîler şöyle der: “Belirli özelliklere sahip bir maldan, belirli bir gruba, belirli bir şekilde alınan şeyin özel adıdır.”

Hanbelî âlimi Haccâvî ise şöyle tanımlar: “Belirli bir zamanda, belirli bir gruba, belirli bir maldan verilmesi gereken farz bir haktır.”

Bu tanımlardan hareketle zekâtın üç temel unsuru vardır:

- Nisap
- Zekâta tabi mal
- Hak sahibi (müstehak)

Bu unsurlara dayanarak zekât şöyle tanımlanabilir: “Belirli bir maldan, şeriatın belirlediği oranda, belirli bir gruba verilen pay.

2.1.4. Zekâtın Meşruiyeti ve Amaçları

Zekât, birçok hikmet ve yüce amaç için meşru kılınmıştır. Bu amaçlar, zekât verenin kendisiyle ve Rabbiyle olan ilişkisiyle, zekâtı hak edenlerle, toplumla ve zekât verilen mal ile ilgilidir. Aşağıda bunlar kısaca açıklanmıştır:

A – Zekât Verenle İlgili Olanlar

Zekât, kişinin cimrilikten ve mal sevgisinden arınması, malın köleliğinden kurtulması ve sevdiği malı Allah yolunda harcama sınavını geçmesi için meşru kılınmıştır. Aynı zamanda Allah’a itaat ve ibadet, mal nimetinin şükrü, zekât verenin tüm farz ve nafil alanlarda infaka alıştırılması ve iyilik yapma erdemine teşvik anlamı taşır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her sabah iki melek iner; biri ‘Allah’ım, infak edene karşılığını ver’ der, diğeri ise ‘Allah’ım, malını tutana yokluk ver’ der.”

B – Zekâtı Hak Edenlerle İlgili Olanlar

Zekât, onların ihtiyaçlarını gidermek, yiyecek, içecek, barınma, tedavi, evlilik gibi maddi ve sosyal gereksinimlerini karşılamak için meşru kılınmıştır.

C – Toplumla İlgili Olanlar

Zekât, ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyde önemli işlevler görür. Sosyal dayanışmayı somutlaştırır, gelir dağılımını yeniden düzenler, bireyler arasındaki ekonomik farklılıkları azaltır, ekonomik hareketliliği artırır, işsizlik ve dilencilik gibi sosyal sorunları ortadan kaldırır, dini yayar ve Allah’ın adını yüceltmeye katkı sağlar.

D – Mal ile İlgili Olanlar

Zekât, malı arındırır, bereket getirir, afetlerden korur, manevi olarak bereketi artırır ve malın yıllar içinde erimesini önleyerek onu yatırıma yönlendirir. Bu nedenle Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sadaka malı eksiltmez.”

2.1.5. Zekât Mallarıyla Borçların Teminatı Tarafları

Yukarıda anlatılanlara dayanarak, zekât mallarıyla borçların teminatında yer alabilecek üç taraf vardır: teminat veren, teminat verilen kişi ve alacaklı. Aşağıda bu taraflara değinilmiştir:

1 – Teminat Veren (Zamin):

Teminat veren, zekât malıyla ilişkisi olan kişidir. Bu kişi ya zekât veren ya da zekât kurumu olabilir. Zekât verenin teminat veren olması düşünülemez; çünkü

teminat, zekâtın veya bir kısmının ertelenmesini gerektirir. Sadece zekâtı hak edenin zimmetinde borç olması, onun “borçlu” sayılmasını gerektirmez. Bu nedenle zekâtın sarf yerlerinden biri değildir.

Zekât kurumu ise, kendisinde toplanan zekât mallarıyla zekâtı hak edenin borçlarını temin edebilir. Bu çalışmanın konusu da budur.

2 – Teminat Verilen Kişi (Borçlu):

Borçlu kişi, zekâtı hak eden biri olabilir; yani fakir, miskin veya geçimini tam olarak sağlayamayan, çalışmak ve üretmek için finansmana ihtiyaç duyan biri olabilir. Aynı zamanda borçlu, zekâtı hak etmeyen ama düşük mali güce sahip biri de olabilir.

3 – Alacaklı (Mâlik):

Alacaklı kişi gerçek bir birey olabileceği gibi, finansal kurumlar veya fon sağlayan kuruluşlar gibi tüzel kişiler de olabilir. Bu tür kurumlar genellikle finansman sağlamak için belirli şartlar ve kredi kriterleri koyarlar. Teminat, bu şartlardan biridir. Özellikle borçlu kişi, borcunu rehin, düzenli maaş aktarımı gibi yollarla belgeleyemiyorsa, teminat şartı aranabilir.

Zekât mallarıyla teminat fikri, maddi olarak zayıf kesimlerin ticaret ve yatırıma yönelmesini sağlamak amacıyla ortaya atılmıştır. Bu teminat sayesinde, bu kesimler finansal kurumlar tarafından finanse edilebilir. Eğer borçlu kişi borcunu ödeyemezse, zekât kurumu borcu finansal kuruma öder. Daha sonra, zekât kurumu bu borçlu kişiden uygun taksitlerle ödenen miktarı geri alır. Burada kastedilen, şer’î hükümleri gözetilen İslami finans kurumlarıdır; ancak diğer finansal kurumlar da bu kapsama alınabilir.

Bu fikir, (benim bilgim dahilinde) yeterince tartışılmamış olsa da, bu konuda iki görüş varsayacağım: biri bu uygulamayı uygun görenler, diğeri karşı çıkanlar. Her iki görüşü de zekât hükümleriyle uyumlu şekilde ele alacağım ve ardından bana en uygun görünen görüşü tercih edeceğim.

2.1.6. Zekât Mallarıyla Borç Teminatının Fıkî Dayanakları

Bazı âlimler, zekât mallarının borcunu ödeyemeyen kişilere teminat olarak kullanılabileceğini, zekât kurumunun bu kişilere uygun taksitlerle geri ödeme talep edebileceğini savunur.

Bu görüşün dayanakları:

1 – Zekâtın ekonomik işlevi ve sosyal dayanışma amacı vardır

Bu, zekâtın en büyük amaçlarından biridir. Zekâtın dilsel anlamı da büyüme ve gelişme etrafında döner. Zayıf kesimlerin teminat altına alınması, onların yatırım yapmasını ve malını artırmalarını sağlar, toplumun ekonomik gelişimine katkı sunar. Bu şekilde zekâtın anlamı ve şer'î amacı gerçekleşmiş olur.

Ancak buna şu şekilde cevap verilebilir: Zekâtın verilmesi, şer'î hükümler doğrultusunda amacını gerçekleştirmelidir. Zekât bir ibadettir ve özel hükümleri, şartları ve sarf yerleri vardır. Bu hükümler, ekonomik kalkınma bahanesiyle ihlal edilemez. Zekâtın teminat olarak kullanılması, zekât mallarının bir kısmının tutulmasına ve ihtiyaç olmadan geciktirilmesine neden olabilir. Ayrıca borçlu kişi, doğrudan zekât malından veya onun yatırımıyla daha fazla fayda sağlayabilirken, borç alıp ödeyememesi durumunda yeni yükümlülükler altına girer ve fakirliği daha da artabilir.

2 – Zekât mallarının yatırım amacıyla kullanılmasının caiz olması örneği

Zekât mallarının yatırım yapılması caiz olduğuna göre, bu malların teminat olarak kullanılması da caiz olabilir. Özellikle fakirler gibi finansman almak için teminat gösteremeyen kişiler için bu uygulama, yatırım yapmalarını ve mallarını artırmalarını sağlar.

2.1.7. Zekât Mallarıyla Teminat Konusunda Cevaplar ve Karşı Görüşler

Bu görüşe karşı şu şekilde cevap verilebilir: Zekât mallarının ihtiyaç sahipleri adına yatırım yapılması ile finansal kurumlar lehine teminat olarak kullanılması arasında açık bir fark vardır. Yatırım, zekât mallarını artırarak ihtiyaç sahibine daha büyük fayda sağlamayı hedefler. Ancak teminat olarak kullanıldığında, finansal kurumların çıkarı daha belirgin olur. Özellikle fakirler, alınan finansmandan yeterince fayda sağlayamayabilir ve genellikle geri ödemede zorlanırlar. Bu durumda, doğrudan yatırım yapılması onlar için daha faydalıdır.

3 – Zekâtın, ticaret amacıyla borçlanan fakire verilmesi örneği üzerinden teminat olarak kullanılması

Ticaret nedeniyle borçlanan bir fakir, borcunu ödeyemediğinde zekât alabilir. Aynı şekilde, ticaret ve yatırım için alınan finansmanın teminatı olarak zekât kullanılabilir; borçlu ödeme yapamazsa zekâtla borç ödenir.

Ancak bu kıyasın geçerli olmadığı şu gerekçelerle savunulabilir:

A – Ticaret nedeniyle borçlanan kişiye zekât, borcu doğduktan sonra verilir. Zekât malları önceden, olası bir zarar ihtimaliyle alıkonmaz. Bu fikirde ise zekât malları yıllarca tutulabilir ve ancak borçlu ödeme yapamazsa finansal kuruma verilir.

B – Ticaret borcu olan kişiye verilen zekât geri istenmez. Ancak bu fikirde, zekât kurumu borçludan geri ödeme talep eder.

C – Fıkıh âlimleri, zekâtın borçluya verilmesi için borcun gerçekten doğmuş ve vadesinin gelmiş olmasını şart koşmuştur. Teminat olarak zekâtın tutulması ise henüz doğmamış veya vadesi gelmemiş bir borca karşılık olur.

4 – Fakir birinin başkası adına borç teminatı vermesi durumunda zekât alabilmesi örneği

Şafiî ve Hanbelî mezheplerine göre, hem borçlu hem de teminat veren kişi fakirse, teminat veren kişiye zekât verilebilir. Bu durumda, zekâtın teminat olarak kullanılması da caiz olabilir.

Ancak şu şekilde cevap verilebilir: Malikîler gibi bazı âlimler, teminat verenin borcu ödemiş olması ve gerçekten borçlu hale gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda, zekât ancak borcu ödeyemeyen kişiye verilir; teminat olarak finansal kuruma verilmez. Ayrıca, teminat veren kişiye verilen zekât geri istenmezken, burada zekât kurumu borçludan geri ödeme talep eder.

5 – Zekâtın teminat olarak kullanılması, borçluya geri ödeme şartıyla verilirse, bu durum “karşılıksız borç” (karz-ı hasen) sayılabilir

Bazı çağdaş âlimler, zekâtın ihtiyaç sahiplerine borç olarak verilmesini, onların ticaret ve yatırım yapmalarını sağlamak amacıyla caiz görmüştür. Bu, zekâtın borç olarak verilmesiyle benzerlik taşır.

Ancak şu şekilde cevap verilebilir:

A – Zekâtın finansal kuruma verilip borçludan geri alınması, klasik borç tanımına uymaz. Fıkıh âlimleri borcu “bir malın faydalanmak üzere verilmesi ve eşdeğerinin geri alınması” olarak tanımlar. Burada mal finansal kuruma verilir, geri ödeme ise borçludan alınır.

B – Varsayalım ki bu durum borçtur; yine de zekâtın borç olarak verilmesi, borçluya zekât verilmesiyle aynı değildir. Çünkü:

1. Borç alan kişi zekâtı geri öder, borçlu ise zekâtı geri ödemez.
2. Borç isteyen kişi henüz borçlu değildir, borçlu olan kişi ise zaten borç altındadır.
3. Borçluya zekât verilmesi onun borçtan kurtulmasını sağlar, borç olarak verilen zekât ise yeni bir borç yükü oluşturur.

C – Zekâtın borç olarak verilmesindeki fayda, doğrudan ihtiyaç sahiplerine yönelik olmalıdır. Teminat olarak kullanıldığında bu fayda finansal kurumlara da yönelmiş olur.

D – Borç geri ödenebilir olduğu için, zekât mallarının korunması amacıyla borç olarak verilmesi caiz görülmüştür. Örneğin, zekât mallarının bankada cari hesapta tutulması bir tür borçtur. Ancak teminat olarak verilen zekât geri alınamayabilir; çünkü borçlu ödeme yapamayabilir.

6 – Zekât mallarının bir kısmının teminat olarak tutulması, zekâtın vakıf gibi kullanılması anlamına gelir

Vakıf, malın hayır amacıyla tutulmasıdır. Zekât mallarının yatırım projelerinde kullanılması da buna benzer. Bu nedenle, zekâtın teminat olarak tutulması da vakıf sayılabilir.

Ancak şu şekilde cevap verilebilir:

A – Zekâtın vakıf projelerinde kullanılması caiz değildir; çünkü zekâtın sarf yerleri bellidir ve vakıf bunlardan biri değildir. Zekâtın aslı, doğrudan ihtiyaç sahiplerine verilmesidir.

B – Fıkıh âlimleri vakfi şöyle tanımlar: “Malın mülkiyeti vakıfta kalır, faydası hayır amacıyla kullanılır.” Bu tanım, malın sürekli kalmasını ve faydasının dağıtılmasını gerektirir. Ancak teminat olarak kullanılan zekât, borçlu ödeme yapamazsa finansal kuruma verilir. Bu, vakıf mantığına uymaz.

C – Zekâtın yatırım projelerinde kullanılması, vakıf anlamına gelmez. Çünkü yatırım kısa vadeli olabilir ve zekât ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere planlanır.

Uzun vadeli yatırımda bile, acil ihtiyaçlar için yatırımın faydası hemen kullanılabilir. Bu da vakıf mantığındaki “malın sürekli kalması” ilkesine aykırıdır.

7 – Zayıf kesimlerin finansmanı için zekât mallarının teminat olarak kullanılması, zekâtın sarf yerlerinden sapma değildir; çünkü henüz harcanmamıştır.

Zekât, finansal kurumları bu kesimleri finanse etmeye teşvik etmek amacıyla teminat olarak kullanılır. Eğer borçlu ödeme yapamazsa, o zaman zekât, onun borcunu ödemek için kullanılır; çünkü artık “borçlu” (gârim) sayılır ve bu da zekâtın sarf yerlerinden biridir.

8 – Zekât kurumunun borçludan geri ödeme talep etmesi, teminat sözleşmesinin gereğidir.

Zira teminat veren kişi, borçlu izin verdiği veya teminatı kabul ettiği takdirde, ona ödediği miktarı geri isteyebilir. Bu durumda, finansman borçlunun izniyle ve anlaşmayla gerçekleştiği için zekât kurumu geri ödeme talep edebilir.

Cevap olarak şunlar söylenebilir:

A – Teminat sözleşmesi, zekâtın amaçlarıyla çelişebilir.

B – Zekât kurumunun borçludan geri ödeme talep etmesi, takip ve tahsilat gibi ek yükler doğurur. Ayrıca borçlu, finansal kuruma ödeme yapamadığı gibi zekât kurumuna da ödeme yapamayabilir.

9 – Zekât kurumunun borçludan geri ödeme talep etmesi, onu fakirleştirmez.

Zira borçlu, artık gârim sayıldığı için kendisine zekât verilebilir. Fıkıh âlimleri, alacaklının borçlusuna zekât vermesini caiz görmüştür. Ancak zekât verenin, zekâtı geri almak amacıyla vermemesi ve borçludan geri ödeme şartı koşmaması gerekir.

İmam Ahmed şöyle demiştir: Zekâtını borçlusuna verip o da borcunu öderse, alabilir mi? Cevap: Evet. Ancak hile ile yapılırsa hoş değildir. Eğer amacı malını geri almaksa caiz değildir.

İbn Kudâme şöyle der: “İmam Ahmed’in sözlerinden anlaşılan şudur: Zekâtın borçluya verilmesi caizdir; ister doğrudan verilsin, ister alacak tahsil edildikten sonra

tekrar ona verilsin. Ancak amaç malı geri almaksa caiz değildir; çünkü zekât Allah hakkıdır ve kişisel menfaat için kullanılamaz.”

Bu durumda, zekât kurumu borçlu adına ödeme yaptığında, onu borçlandırmış olur. Eğer borçlu zekâtın şartlarını taşıyorsa, kuruma olan borcu için kendisine zekât verilebilir. Bu durumda borçlu borcunu öder, ardından kuruma tekrar zekât verilir.

Cevap olarak şunlar söylenebilir:

A – Bu işlemler, zekâtın doğrudan ihtiyaç sahibine verilmesi yerine karmaşık prosedürler ve ek yükler doğurur.

B – Zekât kurumunun, borçluya zekât vermesindeki amacı gerçekten borcu tahsil etmek olabilir. Bu da zekâtın amacına aykırıdır.

İbn Kayyim, borçluya zekât verip sonra borcunu talep etmeyi, zekâtı borç gibi sayma hilesi olarak görmüş ve bunu şeriatın iptal ettiğini belirtmiştir.

10 – Zekât mallarının teminat olarak kullanılması, yetkili kurumların kamu yararı doğrultusunda yaptığı bir düzenleme olabilir.

Zekâtı toplama ve dağıtma yetkisine sahip olan kurumlar, ihtiyaç sahiplerini teşvik etmek ve yatırım yapmalarını sağlamak amacıyla zekâtı teminat olarak kullanabilir.

İmam Mâlik şöyle der: “Bizim uygulamamızda sadakaların dağıtımı, valinin içtihiadına bağlıdır. Hangi sınıfın daha çok ihtiyacı varsa, vali ona öncelik verir.”

İbn Hacer şöyle der: “İmam, zekât mallarının faydasını bir sınıfa tahsis edebilir; bu, ihtiyaç durumuna göre yapılır.”

Cevap olarak şunlar söylenebilir: Zekâtı yöneten kurumlar, onu Allah’ın belirlediği hak sahiplerine vermekle yükümlüdür. Zekâtı, ihtiyaç sahibi olmayan kesimlerin finansmanı için teminat olarak kullanmak, bu malların gerçek sahiplerinin yararına değildir. Bu durum, finansal kurumların likidite yönetimi için zekâtı kullanmasına hizmet eder.

2.2. Zekât Mallarıyla Borç Teminatının Şer’î Engelleri

Bazı âlimler, ticaret amacıyla alınan borçlar için zekâtın teminat olarak kullanılmasını caiz görmez. Borçlu ödeme yapamazsa, finansal kuruma ödeme yapılır ve ardından borçludan taksitlerle geri alınır.

Bu görüşü destekleyen gerekçeler:

1 – Borçlu ya zekâti hak eden biridir ya da değildir.

A – Eğer borçlu zekâti hak ediyorsa:

- Ona doğrudan zekât verilmesi daha uygundur. Bu zekâti çeşitli yollarla yatırım yapabilir. Onu borçlandırmak yerine doğrudan desteklemek daha faydalıdır.
- Eğer borçlu aldığı miktarı geri ödeyebilecekse, bunu doğrudan zekât kurumuna taksitlerle ödeyebilir. Bu, finansal kurumlar üzerinden yapılan finansmandan daha uygundur.
- Borçlu ödeme yapamazsa, zekât kurumu onun adına ödeme yapar. Ancak bu durumda borçlu artık gârimdir ve zekât alabilir. Bu durumda kuruma geri ödeme talep edilemez. Ayrıca borçlu, zekât alabileceğini bildiği için ödeme yapmaktan kaçınabilir.

B – Eğer borçlu zekâti hak etmiyorsa:

- Zekât onun adına teminat olarak kullanılamaz. Zekâtın sarf yerleri sınırlıdır ve sadece hak edenlere verilmelidir.
- Bazı fıkıh âlimleri, zekâti borç almak amacıyla borçlanan kişiye vermeyi caiz görmemiştir. Örneğin, el-Karâfi şöyle der: “Eğer kişi, zekâtla borcunu ödeyebileceğini düşünerek borçlanıyorsa, ona zekât verilmez; çünkü bu, kötü alışkanlığını sürdürmesine neden olur.

Zekât Fonlarının Teminat Olarak Kullanılmasına Dair İlave Görüşler ve Cevaplar

1 – Beşinci Çağdaş Zekât Meseleleri Sempozyumu’nun tavsiyelerinde şu ifade yer almıştır: “Geçimini sağlayacak geliri olan bir kimsenin, zekâtla ödeneceğini düşünerek fabrika, çiftlik veya ev kurmak için borçlanması uygun değildir. Zekât, fakirlerin ihtiyaçlarını gidermek veya onlara geçim sağlayacak gelir oluşturmak için verilir; zaten yeterli geliri olan kimseye zenginleşmesi için verilmez.”

2 – Teminat sözleşmesinin doğası, zekâtın mahiyeti ve şer’î amaçlarıyla çelişir: Teminat, bir tür belgelendirme sözleşmesidir. Borçlu ödeme yapamazsa, teminat veren onun yerine öder ve bu durum borç (karz) haline gelir. Bazı fıkıh âlimleri, teminatın sonunda bir “alışveriş sözleşmesi”ne dönüştüğünü belirtmiştir. Örneğin, Serahsî şöyle der: “Kefalet başlangıçta bir bağış, ancak sonunda bir alışverıştır.”

Oysa zekât, karşılıksız bir yardımdır; ihtiyaç sahiplerine verilir, geri dönüş veya belge niteliği taşımaz. Bu nedenle zekâtın teminat olarak kullanılması, onun şer’î amaçlarıyla bağdaşmaz.

3 – Teminat verenin bağış yapma ehliyetine sahip olması gerekir: Yani elindeki malı bağışlayabilecek durumda olmalıdır. Bu nedenle akıl hastası, çocuk, köle (efendisinin izni olmadan) ve malı üzerinde tasarruf hakkı olmayan kişi teminat veremez. İmam Nevevî şöyle der: “Veli, sadece kâr veya fayda sağlayacak işlemlere izin verir; teminat ise tamamen risk içerir ve fayda sağlamaz.”

Zekât kurumu, zekât mallarının sahibi değildir ve bu malları teminat olarak bağışlaması caiz değildir. Ayrıca zekâtın mülkiyet şartı, malların doğrudan ihtiyaç sahiplerine verilmesini gerektirir; teminat olarak tutulmasını değil.

Cevap olarak şunlar söylenebilir:

A – Zekât kurumu, ihtiyaç sahiplerinin vekili konumundadır. Dolayısıyla zekât mallarını onların adına ve yararına kullanması caizdir. Özellikle resmi yetkiyle çalışıyorsa veya her ihtiyaç sahibi için özel dosya tutuyorsa, bu doğrudan vekâlet anlamına gelir.

B – Zekât kurumu, finansman adaylarını değerlendirir ve ödeme güçlerini inceler. Ödeme yapamazlarsa, kuruma uygun taksitlerle geri ödeme yapmaları sağlanır. Bu durumda teminat, bağış değil, planlı bir destek olur.

C – Zekâtın mülkiyet şartı tartışmalıdır. Fıkıh âlimleri, zekâtın doğrudan mülkiyet olmadan da verilebileceğini kabul etmiştir. Örneğin, borçlu adına alacaklıya ödeme yapılması veya köle satın alınıp azat edilmesi gibi. Eğer mülkiyet şartı aranırsa, zekât kurumuna teslim edilmesi bu şartı karşılar; çünkü kurum, ihtiyaç sahiplerinin vekilidir.

4 – Zekât kurumunun teminat amacıyla zekât mallarını tutması, zekâtın sarf yerlerini geciktirebilir.

Cevap olarak şunlar söylenebilir: Teminat, malın değil, kişinin zimmetiyle ilgilidir. Bu nedenle fıkıh âlimleri, malı üzerinde tasarruf hakkı olmayan kişinin bile teminat verebileceğini kabul etmiştir. Zekât kurumu, yıllık zekât akışına dayanarak teminat verebilir.

Ancak finansal kurumlar, zekât kurumunun mali gücünü görmek ister. Devlet destekli kurumlar için sadece teminat anlaşması yeterli olabilirken, diğer durumlarda hisse, gayrimenkul veya nakit gibi varlıkların teminat olarak tutulması gerekebilir. Bu da zekât mallarının bir kısmının teminat için ayrılmasını gerektirebilir.

5 – Finansal kurumların kabul etmediği borçlular genellikle ödeme yapamaz.

Bu durumda, zekât teminatı büyük oranda finansal kuruma aktarılır. Zekât kurumu borçludan geri ödeme talep etse bile, borçlu ödeme yapamayabilir. Bu da zekât mallarının yatırım borçlarını ödemek için harcanmasına ve israf edilmesine yol açar. Bu fikir, finansal riskin finansal kurumdan zekât kurumuna aktarılması anlamına gelir. Fıkıh âlimleri, yetim ve akıl hastası gibi kişilerin mallarının teminat için kullanılmasını caiz görmemiştir. Nevevî şöyle der: “Teminat tamamen risk içerir ve fayda sağlamaz.” Serahsî ise şöyle der: “Kefalet, güvenlik sağlasa da, onu doğrudan üstlenmemek daha ihtiyatlıdır. Tevrat’ta şöyle yazılıdır: Kefaletin başı pişmanlık, ortası üzüntü, sonu zarardır.”

6 – Zekât kurumu, borçlu fakir adına finansal kuruma ödeme yaparsa, borçlu kuruma borçlanır: Bu durum, borçlunun daha da fakirleşmesine neden olur. Hatta borçlu, finansmandan önce zekâtı hak etmeyen biri olabilirken, borç aldıktan sonra borçlanarak zekâtı hak eden biri haline gelir. Bu kesimlerin ödeme yapamama ihtimali yüksektir; çünkü sabit gelirleri yoktur ve finansal kurumlar tarafından krediye uygun görülmezler. Bu fikir, ihtiyaç sahiplerinin sayısını artırabilir. Doğrudan yardım veya zekâtla yatırım desteği yerine, teminat fikri daha fazla idari yük ve maliyet doğurur. Sonuç olarak, bu fikir fakirliği azaltmak yerine artırır.

7 – Finansal kurumlar, verdikleri finansmandan kâr elde etmeyi hedefler: Borçlu, ana borcun yanı sıra vade uzadıkça artan kârı da öder. Zekât kurumu teminat verdiğinde, borçlu ödeme yapamazsa ana borçla birlikte kârı da ödemek zorunda kalır.

Finansal kurum, sadece ana borcun ödenmesini kabul etmez. Bu durumda, kurum kâr elde ederken, zekât kurumu daha fazla ödeme yapar. Oysa doğrudan ihtiyaç sahiplerine finansman sağlansa, bu ek kâr ödenmeden yardım yapılmış olurdu.

8 – Zekât fonlarıyla finansal kurumların borçlarının teminat altına alınması, bu kurumların zekât üzerinde dolaylı bir hâkimiyet kurmasına yol açabilir: Bu durumda, finansal kurumlar zekâtın ne kadarının ihtiyaç sahiplerine verileceğine ve ne kadarının borç teminatı olarak ayrılacağına karar verebilir. Bu da bu kurumların toplum üzerindeki etkisini artırır. Zaten yüksek gelirli bireyleri uzun vadeli borçlarla ve yüksek kâr oranlarıyla bağlayan bu kurumlar, şimdi zekât fonlarından da faydalanarak düşük gelirli kesimlerin finansmanını garanti altına almış olur.

2.3. Tercih Edilen Görüş

Yukarıdaki değerlendirmelere dayanarak, ikinci görüşün daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüşe göre, **zekât fonlarının finansal kurumların borçlarına teminat olarak kullanılması caiz değildir.**

Bu hüküm, borç alan kişinin zekâtı hak edip etmemesine veya borcunu ödeyip ödememesine bakılmaksızın geçerlidir. Çünkü borcun ödenmemesi ihtimali her zaman vardır ve teminat ihtiyacı ancak borç tamamen ödendiğinde ortadan kalkar. Bu nedenle, “borç ödenmezse zekât teminat olabilir” demek doğru değildir.

2.3.1. Finansman Sürecine Katılan Tarafların Kazanç ve Kayıpları

2.3.1.1. Zekât Kurumu

Kazançlar:

- İhtiyaç sahiplerinin üretim ve çalışmaya teşvik edilmesi için gerekli finansmanın sağlanması, bu finansmanın doğrudan kurumun bütçesinden değil, finansal kurumlardan karşılanması.

Kayıplar:

1. Zekâtın teminat olarak kullanılması, zekât fonlarının bir kısmının tutulmasına ve bütçenin etkilenmesine yol açar.

2. Borçlu ödeme yapamazsa, finansal kuruma ödeme yapılması gerekir. Bu durum, zekât dağıtım programını bozar ve sadece ana borç değil, kâr da ödenir.

3. Borçlu ödeme yapamazsa, artık “borçlu” (gârim) sayılır ve zekât alabilir. Bu da yeni ihtiyaç sahiplerinin ortaya çıkmasına neden olur.

2.3.1.2. Finansal Kurum

Kazançlar:

1. Likiditeyi kârlı alanlarda yönetme imkânı; ana borç ve kâr elde edilir.
2. Zekât kurumu tarafından sağlanan teminat.
3. Düşük gelirli bireylerden doğrudan tahsilat yerine, zekât kurumundan daha kolay tahsilat yapılması.

Kayıplar:

- Zekât kurumunun kaynaklarının yetersiz olması durumunda teminatın ödenememesi riski. Bu nedenle, bazı varlıkların teminat olarak ayrılması talep edilebilir.

2.3.1.3. Düşük Gelirli Borçlular

Kazançlar:

1. Üretim ve yatırım için finansman elde etme.
2. Ödeme güclüğü durumunda, zekât kurumu tarafından teminat sağlandığı için güven hissi.
3. Ödeme yapamazlarsa, “borçlu” (gârim) sayılırlar ve zekât alabilirler.

Kayıplar:

1. Yatırım projelerinin başarısız olması durumunda, emek ve sermaye kaybı.
2. Zekât kurumu tarafından ödenen borcun kendilerine rücu edilmesi; bu da onları borçlu ve fakir hâle getirir.

Bu analiz, **finansal kurumların bu sistemden en çok fayda sağladığını**, buna karşılık **zekât kurumunun ve borçluların zarar gördüğünü** ortaya koymaktadır. Bu da, bu yöntemin ihtiyaç sahipleri ve zekât yöneticileri için uygun olmadığını ve **caiz olmadığını** göstermektedir.

Alternatif Çözümler

Bu hüküm, düşük gelirli ve zekâtı hak eden bireylerin yatırım yapma imkânlarının tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmez. Aşağıdaki kaynaklar aracılığıyla bu hedefe ulaşmak mümkündür:

1. **Zekât fonlarının yatırım projelerinde kullanılması:** Bireysel veya toplu mülkiyet sağlanabilir, ya da zekât kurumu ortak olabilir.

2. **Gönüllü sadakaların kullanılması:** Bireyler, kurumlar ve hayır dernekleri tarafından verilen sadakalar teminat olarak kullanılabilir; çünkü sadaka hükümleri zekâttan daha esnektir.

3. **Vakıfların etkinleştirilmesi:** Vakıf gelirleri, fakirlerin ve düşük gelirli bireylerin kalkınmasına katkı sağlayabilir.

4. **Borçlunun sahip olduğu varlıkların rehin edilmesi:** Cihazlar, makineler ve yatırım varlıkları borca karşılık rehin edilebilir; böylece zekât fonlarına dokunulmaz.

5. **Devlet destekli kalkınma fonları ve vergiler:** Bu kaynaklar, düşük gelirli bireylerin yatırımlarını destekleyebilir.

6. **Finansal kurumlar ve iş insanlarının sosyal sorumluluk katkıları:** Faizsiz borçlar veya düşük kârlı finansmanlarla bu kesimlere destek sağlanabilir.

Bu kaynaklar, hedef kitle için bir fon oluşturabilir veya finansal kurumlara teminat sağlayarak onların yatırım yapmasını kolaylaştırabilir. Böylece **zekâtın şer'i amaçları** da gerçekleştirilmiş olur.

İslam hukuk sisteminde, devletin temel görevlerinden biri, ekonomik düzenin sağlanması ve sosyal adaletin korunmasıdır. Bu bağlamda, devletin para biriminin değerini koruması hem mali istikrar hem de toplumun refahı açısından zorunlu bir sorumluluktur. Tarihsel olarak Hz. Ömer (r.a.) döneminden itibaren İslam devletinin paranın saflığını ve istikrarını korumaya yönelik ciddi düzenlemeler yaptığı bilinmektedir.

Bu kapsamda devletin görevleri şunlardır:

- **a) Para Basımında Temel Kriter:** İslam devleti, içsel değere sahip kıymetli madenlere (altın–dinar, gümüş–dirhem) dayalı para sistemini benimsemiştir. Bu sistem, yapay para arzının önüne geçerek enflasyonist baskıyı minimize eder.

- **b) Tekel ve Spekülasyonla Mücadele:** Fıkıh kaynaklarında yer alan “ihtikar yasağı”, piyasadaki fiyat manipülasyonlarını ve para değerinde istikrarsızlık oluşturan davranışları yasaklamaktadır.

- **c) Para Arzının Denetimi:** Gazzâlî ve İbn Teymiyye gibi İslam âlimleri, ölçüsüz para basımının zulüm doğuracağını belirtmişlerdir. Bu görüş, enflasyonun bir tür ekonomik haksızlık olarak değerlendirilmesini desteklemektedir.

- **d) Spekülasyon ve Karaborsa ile Mücadele:** Paranın ticaret amacıyla değil, değişim aracı olarak kullanılması gerektiği anlayışı, günümüz spekülatif işlemlerine İslam hukukunca sınır getirildiğini göstermektedir.

2.4. İstikrarlı Para Biriminin Kalkınmaya Etkisi

İstikrarlı bir para birimi, ekonomik sistemin işleyişinde anahtar rol oynamaktadır. İslam ekonomisi, paranın yalnızca alışveriş aracı değil; adaletin, üretimin ve toplumsal refahın taşıyıcısı olduğunu kabul eder.

- **a) Yatırım Ortamının Güçlenmesi:** Sabit ve öngörülebilir kur rejimi, hem yerli hem de yabancı yatırımcı açısından riskleri azaltır ve üretim faaliyetlerini teşvik eder. Para birimindeki ani dalgalanmalar yatırım kararlarının ertelenmesine veya iptaline neden olabilir.

- **b) Alım Gücünün Korunması:** İslam iktisadı, bireylerin temel ihtiyaçlara ulaşmasını sosyal adaletin ön şartı olarak görür. Enflasyon, alım gücünü düşürerek bu hakkın ihlal edilmesine neden olur.

- **c) Sosyal Adaletin Tesis Edilmesi:** Para değerindeki istikrarsızlık, sabit gelirli kesimleri olumsuz etkilerken spekülatif kazanç sağlayanları avantajlı kılar. Bu durum toplumsal kutuplaşmayı derinleştirir.

- **d) Uluslararası Rekabet Gücünün Artırılması:** İstikrarlı para birimi, dış ticaretin güvenilir zemin üzerinde yapılmasını sağlar. Kur oynaklığı, ihracat–ithalat dengesini bozar, maliyetleri artırır ve ekonomik güveni sarsar.

2.5. Ekonomik Krizlerle Mücadelede İslam Ekonomisinin Araçları

İslam finans sistemi, faiz temelli sistemlere alternatif olarak, risk paylaşımı, reel değer üretimi ve toplumsal denge ilkeleri üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda, ekonomik krizlerin etkilerini hafifletmek amacıyla kullanılabilecek başlıca İslamî finansman modelleri aşağıda sunulmuştur.

2.5.1. Mudaraba (Emek–Sermaye Ortaklığı)

Mudaraba modeli, bir tarafın (rabbü'l-mal) sermaye, diğer tarafın (mudarib) ise emek ve bilgi katkısında bulunduğu ortaklıktır. Kriz zamanlarında sermaye kıtlığına rağmen girişimlerin sürdürülebilmesini sağlar. Zararın yalnızca sermaye sahibine ait olması ve kârın önceden belirlenen oranlarda paylaşılması, girişimciliği teşvik eder ve ekonomik faaliyetlerin devamını sağlar.

2.5.2. Müşareke (Ortak Girişim)

Müşareke, hem sermaye hem de yönetimin ortak şekilde üstlenildiği bir modeldir. Bu yapı, riskin yayılmasına ve piyasa istikrarının korunmasına katkı sağlar. Kriz zamanlarında dayanışma temelinde kurulan müşareke ortaklıkları, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ayakta kalmasında etkili rol oynar.

2.5.3. İcarah (Kira Temelli Finansman)

İcarah modeli, varlık temelli kira sistemine dayanır. Üretim araçlarının sahipliği devredilmeden kullanım hakkının kiraya verilmesi, likiditeyi korurken üretimin devamını sağlar. Ekonomik krizlerde faizli borç yerine sabit kira ödemeli finansman sağlayarak istikrar sunar.

2.5.4. Sukuk (Faizsiz Tahvil Alternatifi)

İslami sukuklar, kamu ve özel sektörün finansmana erişimini şer'î uyumlu şekilde gerçekleştirir. Özellikle büyük altyapı yatırımları (enerji, ulaşım, sağlık) sukuk aracılığıyla fonlanabilir. Varlık temelli olması, yatırımcı güvenini artırır ve spekülasyona kapalıdır.

2.5.5. Vakıf Mekanizmaları ile Sosyal Güvenlik ve Kalkınma

Vakıflar, kriz dönemlerinde sosyal koruma işlevi görür. Vakıf fonları:

- Yoksul ve mağdur kesimlere doğrudan yardım sağlar,

- Eğitim, sağlık ve altyapı gibi kamu hizmetlerini finanse eder,
- Devlet bütçesine yük olmadan yerel kalkınma projelerini destekler.

Bu yönüyle vakıf sistemi, hem mikro hem de makro düzeyde ekonomik istikrarın destekleyicisidir.

2.6. Geleneksel ve İslami Ekonomik Araçların Karşılaştırılması

Finansal istikrarı sağlama konusunda İslamî ve geleneksel araçlar arasında ciddi yapısal farklılıklar mevcuttur.

2.6.1. Geleneksel Sistemlerin Sınırlılıkları

- **Faiz Temelli Yapı:** Borçlanma maliyetini artırır ve servet dağılımını bozar.
- **Aşırı Spekülasyon:** Finansal piyasalarda değer üretmeden kazanç sağlanmasına neden olur.
- **Likidite Krizleri:** Kısa vadeli borç sarmalları krizleri tetikler.
- **Sermayenin Toplanması:** Reel sektör yerine finans sektörünün büyümesine yol açar.

2.6.2. İslamî Sistemlerin Avantajları

- **Risk Paylaşımı:** Mudaraba ve müşareke ile kâr–zarar ortaklığı esas alınır.
- **Varlık Temelli Finansman:** Reel ekonomik faaliyetle bağlantılıdır.
- **Faiz Yasağı:** Finansal sistemin kırılganlıklarını azaltır.
- **Etik Denetim:** Şer‘î ilkelere uygunluk, işlem kalitesini artırır.

İslami ve Geleneksel Araçlar Arasındaki Karşılaştırmalı Analiz: Finansal İstikrarı Sağlama

1. Para politikalarının teorik temeli		
Konu	İslami araçlar	geleneksel araçlar
Entelektüel referans	„Ekonomik adaleti sağlamayı haksızlığı ve sömürüyü önlemeyi amaçlayan İslam .hukukuna dayanmaktadır	Piyasa mekanizmalarına ve arz-talep ilişkisine dayanan kapitalist ekonomiye .dayanmaktadır

Para politikası hedefi	Sınıfsal farklılıkları azaltarak ve reel ekonomiyi teşvik ederek para istikrarını .sağlamak	Para arzını kontrol ederek enflasyonu kontrol altına .alın ve işsizliği azaltın
Likidite kontrolü	Zekât, vakıf ve İslami tahviller gibi araçların fon dağıtımını düzenlemek amacıyla .kullanılması	Faiz oranları ve nakit rezervleri aracılığıyla dolaşımdaki para miktarını .kontrol etmek
2. Para politikası araçları ve finansal istikrar		
Konu	İslami araçlar	geleneksel araçlar
Nakit tedarik yönetimi	Spekülasyon, iştirak, murabaha gibi faiz dışı mekanizmalara .dayanır	Bu faiz oranlarına ve niceliksel genişlemeye .(para basmaya) bağlı
Zekat ve vakfın rolü	Zenginliğin yeniden dağıtılmasına ve sınıflar arası uçurumun azalmasına katkıda bulunur, bu da enflasyonu ve .durgunluğu azaltır	Yeniden dağıtım için doğrudan mekanizmalar bulunmuyor ve vergilere ve parasal teşviklere .dayanıyor
Borçlanma araçlarının kullanımı	Faizli borçlanma yapılamaz İslami tahviller ve ortak .finansman kullanılır	Devlet tahvillerine ve faizli .kredilere güvenmek
Parasal istikrarın sağlanması	Gerçek üretken finansmana dayanır ve yasadışı .spekülasyonun önüne geçer	Faiz ve para arzının kontrol altına alınması enflasyona veya durgunluğa yol .açabilir
3. Enflasyon ve deflasyonla başa çıkma		
Konu	İslami araçlar	geleneksel araçlar
Enflasyon kontrolü	Zekât ve vakfı dağıtımın düzenlenmesi ve gelir uçurumunun azaltılmasında .kullanmak	Faiz oranlarını artırarak ve para arzını azaltarak enflasyonu kontrol altına .alın
Büzülme önleyici	Faizli borçlar olmadan gerçek .yatırımı teşvik etmek	Faizi düşürüp piyasalara .para pompalamak
Para basımının etkisi	Üretim teminatı olmadan para basımının önüne geçerek hiperenflasyona karşı koruma .sağlar	Para arzını artırmak için para basmak, paranın değerinin düşmesine yol .açabilir

4. Finansal krizlere yanıt vermek		
Konu	İslami araçlar	geleneksel araçlar
Kriz Müdahale Mekanizması	Kolektif riskleri azaltan katılımcı finansmana .güvenmek	Kurtarma planlarını kullanmakve merkez bankaları aracılığıyla .likidite enjekte etmek
Bankacılık krizleriyle başa çıkma	Faiz esaslı bankacılık uygulamalarına izin verilmemesi bankacılık .risklerini azaltıyor	Hükümetler sıkıntıdaki bankaları kurtarır veya iflas .etmelerine izin verir
Egemen borçla başa çıkmak	Sukuk gibi İslami finansal araçlarla aşırı borçlanmayı .önleyin	Devlet tahvili ihracına güvenilmesi kamu borç .yükünü artırabilir
5. Sürdürülebilir kalkınma ve merkez bankasının rolü		
Konu	İslami araçlar	geleneksel araçlar
Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak	Üretken projeleri desteklemek girişimciliği ve sorumlu .finansmanı teşvik etmek	Krediye ve kısa vadeli .yatırımlara bağımlılık
Merkez Bankasının rolü	Şeriata uygun enstrümanlar aracılığıyla likiditeyi yönetmek ve fonları üretken sektörlere .yönlendirmek	Faiz oranlarını ve parasal genişleme politikalarını belirleyerek piyasaları .kontrol etmek
Yatırımın rolü	Üretken varlıklara gerçek .yatırımı teşvik etmek	Piyasalardaki finansal yatırımlara ve .spekülasyona odaklanın

Islamic Monetary Economics and Institutions – by Mehmet Asutay et al.

An Introduction to Islamic Economics – by M. Umer Chapra

İslami araçlar, gerçek ekonomi finansmanına dayanır, faiz yasağını uygular ve servetin dağıtımı ve ekonomiye sürdürülebilir şekilde yeniden fon sağlama yoluyla ekonomik adaletin sağlanmasına odaklanır. Ayrıca, faizli borçlanma yerine ortaklık ve risk paylaşımı modeline dayandığı için finansal kriz risklerini azaltır. Geleneksel araçlar ise faiz oranları, borçlanma ve parasal gevşeme yöntemlerine dayanır; bu da finansal piyasalarda keskin dalgalanmalara ve özellikle ekonomik kriz dönemlerinde döviz istikrarsızlıklarına yol açabilir.

İslami para politikaları, faiz oranlarını, aşırı borçlanmayı sınırlayan ve üretim odaklı yatırımları teşvik eden finansal araçlar kullanarak döviz istikrarı sağlama açısından daha sürdürülebilir bir çerçeve sunar. Buna karşılık, geleneksel araçlar piyasalarda hızlı kontrol sağlar, ancak faizli borçlanma ve sürdürülemez parasal politikalar nedeniyle uzun vadeli finansal krizlere yol açabilir.

2.7. Uygulama Analizi, Güncel Gelişmeler ve Gelecek Perspektifleri

2.7.1. Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu ve Döviz Değeri Bağlamında Yapısal Analiz

Türkiye ekonomisi, son on yıl içerisinde iç ve dış şoklara açık, kırılgan bir yapı sergilemiş; özellikle 2018, 2021 ve 2023 sonrası dönemlerde döviz kuru dalgalanmaları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu dalgalanmalar; yüksek enflasyon, zayıf para politikası çerçevesi, cari açık ve siyasi belirsizliklerin etkisiyle derinleşmiş; finansal piyasalar, reel sektör ve hanehalkı düzeyinde önemli sosyoekonomik sonuçlar doğurmuştur.

Enflasyonun Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Türkiye ekonomisi, özellikle 2021 sonrası dönemde yüksek ve yapışkan enflasyonun etkisi altında kalmıştır. Bu süreçteki enflasyonist baskılar, sadece fiyat seviyelerini artırmakla kalmamış; aynı zamanda gelir dağılımını bozmuş, yatırım ortamını olumsuz etkilemiş ve ekonomik karar alma süreçlerini belirsizleştirmiştir. TÜİK verilerine göre 2022 ve 2023 yıllarında yıllık Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) sırasıyla %64,27 ve %53,86 olarak gerçekleşmiş, bu oranlar son yirmi yılın en yüksek düzeylerine ulaşmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de enflasyonun dört temel alandaki etkisi aşağıda detaylandırılmaktadır.

a) Temel Tüketim Fiyatlarında Artış ve Alım Gücünün Erozyonu

Enflasyonun toplumsal etkileri en çok sabit ve düşük gelirli kesimler üzerinde hissedilmektedir. Özellikle gıda, enerji ve ulaştırma gibi zorunlu tüketim gruplarında yaşanan yüksek oranlı fiyat artışları, alım gücünün dramatik biçimde erozyona uğramasına yol açmıştır.

• **Gıda Enflasyonu:** Türkiye’de 2022 yılında yıllık gıda enflasyonu %77’yi aşmış; bu oran 2023 yılı sonuna gelindiğinde %70 bandında seyretmiştir. En çok artış gösteren kalemler arasında un, ekmek, bitkisel yağlar ve et ürünleri yer almıştır.

TÜRK-İŞ verilerine göre 2023 yılında dört kişilik bir ailenin aylık sınırı 11.500 TL'ye, yoksulluk sınırı ise 35.000 TL'ye ulaşmıştır. Bu rakamlar, asgari ücretli ve sabit gelirli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını göstermektedir.

• **Enerji ve Barınma:** Doğalgaz, elektrik ve akaryakıt fiyatlarında yaşanan hızlı yükseliş, yalnızca hanehalkı bütçesini değil, aynı zamanda üretim maliyetlerini de etkilemiştir. 2022–2023 arasında elektrik fiyatları konutlarda yaklaşık %200, doğalgaz fiyatları ise %250 oranında artmıştır.

Bu gelişmeler, satın alma gücünü azaltarak tüketici davranışlarını sınırlamış, tasarruf oranlarını düşürmüş ve yaşam kalitesinde hissedilir düşüşlere neden olmuştur.

b) Üretim Maliyetlerindeki Artış ve Sanayi Üzerindeki Etkileri

Enflasyon, sadece tüketici fiyatlarını değil, üretici maliyetlerini de ciddi oranda artırmıştır. Türkiye ekonomisi, üretimde büyük ölçüde ithal hammadde ve ara mallarına bağımlı bir yapıya sahip olduğundan, döviz kurundaki artışlar doğrudan üretim maliyetlerine yansımaktadır.

• **ÜFE Verileri:** Türkiye'de Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE), 2022 yılında yıllık bazda %122 artmıştır. Sanayi sektörü için bu artış, özellikle enerji ve hammadde girdilerinde ciddi fiyat artışlarını beraberinde getirmiştir. Bu durum, sanayi üretim maliyetlerini yükseltmiş ve kâr marjlarını düşürmüştür.

• **İhracat Üzerindeki Etki:** Artan maliyetler, ihracat yapan firmaların uluslararası piyasalarda fiyat rekabetçiliğini azaltmış; TL'nin değer kaybı ihracata geçici avantaj sağlasa da, üretim maliyetlerindeki artış bu avantajı hızla ortadan kaldırmıştır. Bu durum, net ihracat katkısının ekonomik büyümeye olan etkisini sınırlamıştır.

• **KOBİ'ler Üzerinde Etki:** Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), artan girdi maliyetleri karşısında daha savunmasız hale gelmiş; bu firmalar hem iç pazarda hem de ihracatta rekabet güçlerini kaybetmeye başlamıştır. Bu da istihdam ve yatırım planlarını olumsuz etkilemiştir.

c) Tasarrufların Reel Değerinin Azalması ve Dolarizasyonun Artması

Enflasyonun yükseldiği ortamda reel faizlerin negatife dönmesi, bireylerin ve firmaların tasarruf tercihlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. TL cinsinden

tasarrufların değeri hızla erimiş; bu durum, döviz ve altın gibi alternatif yatırım araçlarına yönelimi hızlandırmıştır.

- **Döviz Mevduatları:** 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam mevduatın %60’tan fazlası döviz cinsinden tutulmaktadır. Bu oran, hanehalklarının TL’ye olan güveninin ciddi biçimde sarsıldığını göstermektedir. Bu olgu, ekonomide “dolarizasyon” sürecini derinleştirmiştir.

- **Para Politikası Etkisizliği:** Dolarizasyonun artması, para otoritesinin faiz ve para arzı gibi araçlarla ekonomik yönlendirme gücünü zayıflatmıştır. Faiz indiriminin talep yaratıcı etkisi sınırlı kalırken, TL’nin değeri üzerindeki baskı artmış ve bu da bir kısır döngüye neden olmuştur.

- **Reel Getiri Kaybı:** TL bazlı tasarruf araçlarının getirisinin enflasyonun altında kalması, bireylerin reel gelirlerini azaltmış, özellikle sabit gelirli bireylerin tasarruf etme kabiliyetini ciddi şekilde sınırlamıştır.

d) Ekonomik Büyüme ve Yatırım Üzerindeki Olumsuzluklar

Yüksek enflasyon ortamı, ekonomik öngörülebilirliği azaltmakta ve risk primini artırmaktadır. Bu durum, hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından Türkiye’yi daha az cazip bir yatırım ortamı hâline getirmiştir.

- **Yatırımcı Güveni:** 2015 yılında Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarı yaklaşık 16 milyar USD iken, 2023 yılı itibarıyla bu rakam 8 milyar USD seviyesine gerilemiştir. Bu düşüş, yatırımcıların ekonomik ve siyasi belirsizlik nedeniyle Türkiye’ye yönelik risk algısının yükseldiğini göstermektedir.

- **Büyüme Rakamları:** Türkiye ekonomisi 2022 yılında %5,5 oranında büyüme göstermiştir; ancak bu büyüme büyük oranda kamu harcamaları ve kredi genişlemesiyle desteklenmiş, sürdürülebilirlik açısından zayıf bir yapı arz etmiştir. 2023’te ise büyüme %3,9’a gerilemiş, özel sektör yatırımlarında durağanlık gözlenmiştir.

- **Sabit Sermaye Yatırımlarındaki Zayıflama:** Özellikle makine-teçhizat ve inşaat yatırımlarında düşüş, üretim kapasitesinin artmasını engellemiş ve potansiyel büyüme oranını aşağı çekmiştir. Yüksek enflasyon nedeniyle işletmeler yatırım kararlarını ertelemiş ya da kısa vadeli çözümlere yönelmiştir.

2.8. Türk Lirası'nın Değer Kaybının Temel Siyasi ve Ekonomik Sebepleri

Türk Lirası'nın (TL) 2018 sonrası dönemde yaşadığı hızlı ve sürekli değer kaybı, yalnızca içsel makroekonomik göstergelerle değil; aynı zamanda siyasi belirsizlik, kurumsal zayıflık ve dışsal şoklar gibi çok yönlü faktörlerle ilişkilidir. TL'nin özellikle 2021 ve sonrası süreçteki değer kaybı, Türkiye'nin ekonomik kırılganlıklarını artırmış, yatırım ortamını olumsuz etkilemiş ve toplumun tüm kesimlerinde geniş çaplı ekonomik baskılara yol açmıştır.

2.8.1. Genişletici Para Politikaları ve Faiz Baskısı

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) uyguladığı faiz politikaları, döviz kuru üzerindeki baskının en temel sebeplerinden biri olmuştur. Özellikle 2021 yılı itibarıyla faiz oranlarının siyasi müdahaleler sonucu düşürülmesi, yatırımcı güvenini sarsmış ve TL'nin değerini dramatik şekilde aşağı çekmiştir.

• **Faiz Oranlarındaki Düşüşün Kronolojisi:** TCMB politika faizi Eylül 2021'de %19 iken, Aralık 2021 sonunda %14'e düşürülmüş; bu süreçte 1 USD = 8,3 TL olan döviz kuru, 18 TL seviyesini aşmıştır. Bu değer kaybı yalnızca döviz kuru üzerinden değil, enflasyon ve dış ticaret açığı üzerinden de ekonomiye yansiyarak zincirleme etki yaratmıştır.

• **Politika Faizi ve Enflasyon Ayrışması:** Bu süreçte enflasyon, 2022'de TÜFE bazında %85'e yaklaşmış, reel faiz ciddi biçimde negatife dönmüş, TL cinsinden tasarruflar hızla erimiş ve dolarizasyon eğilimi artmıştır. Para arzındaki hızlı genişleme, mal ve hizmet arzının önüne geçmiş, bu da enflasyonu körükleyerek TL'ye olan güveni azaltmıştır.

• **Yatırımcı Güvenindeki Erozyon:** Merkez Bankası'nın bağımsızlığına yönelik endişeler ve iletişim eksikliği, hem yerli hem de yabancı yatırımcı nezdinde öngörülebilirliği azaltmış; risk priminin yükselmesine ve CDS (Credit Default Swap) oranlarının 900 puan üzerine çıkmasına neden olmuştur.

2.8.2. Cari Açık, Enerji İthalatı ve Dış Borçlanma

Türkiye ekonomisi yapısal olarak cari açık üreten bir modelle işlemektedir. İthalata bağımlı üretim yapısı, yüksek enerji ithalatı ve düşük katma değerli ihracat, TL üzerindeki baskının sürekliliğini sağlamaktadır.

- **Cari Açık Verileri:** 2022 yılında Türkiye'nin cari açığı 48 milyar USD'yi aşarak GSYH'nin yaklaşık %5,5'ine ulaşmıştır. Bu açık, dış finansman ihtiyacını artırmış ve dövize olan talebi sürekli kılmıştır.

- **Enerji Bağımlılığı:** Türkiye 2022 yılında yaklaşık 96 milyar USD tutarında enerji ithalatı gerçekleştirmiştir. Döviz kurundaki her artış, bu enerji maliyetlerinin TL karşılığını yükselterek kamu ve özel sektör üzerindeki finansal baskıyı artırmıştır.

- **Dış Borç Stoku:** Türkiye'nin kısa vadeli dış borç stoku 2023 sonunda 165 milyar USD'yi geçmiştir. Bu borçların çevrilebilirliğini sağlamak için sürekli dış kaynak ihtiyacı doğmakta; bu da kur istikrarı için zayıf bir zemin oluşturmaktadır.

Siyasi Belirsizlikler ve Kurumsal Bağımsızlık Sorunu

- **Kurumsal Erozyon:** TCMB başkanlarının 2019–2023 yılları arasında dört kez değiştirilmesi, para politikasına olan güveni sarsmış ve yatırımcı nezdinde siyasi müdahale algısını pekiştirmiştir. Kurumlar arası koordinasyon eksikliği, yapısal reformların ertelenmesi ve siyasi tercihlerle alınan ekonomik kararlar TL üzerinde baskı oluşturmuştur.

- **Seçim Ekonomisi ve Mali Disiplin Sorunları:** Seçim dönemlerinde bütçe açığını artırıcı harcamalar, kamu maliyesinde sürdürülebilirlik kaygılarını artırmış, enflasyonist beklentileri yükseltmiştir. Ayrıca TCMB'nin rezerv satışları yoluyla döviz kontrol etmeye çalışması, rezervleri zayıflatmış ve piyasada güven sorunu doğurmuştur.

2.8.3. Dış Şoklar ve Küresel Krizlerin Etkisi

- **Küresel Belirsizlikler:** 2008 finansal krizinden bu yana süregelen küresel dalgalanmalar, gelişmekte olan ülkelere yönelik portföy akımlarında ani duruşlara yol açmıştır. Türkiye bu dalgalanmalardan yüksek düzeyde etkilenmiştir.

- **Pandemi ve Savaş Etkisi:** COVID-19 pandemisinin arz zincirlerini bozması, küresel üretimi yavaşlatması ve enerji fiyatlarında sıçrama yaratması; 2022'de Rusya-Ukrayna savaşının baş göstermesiyle birlikte Türkiye gibi enerji bağımlı ekonomiler için döviz krizlerini tetiklemiştir.

Faktör	Alt Başlık	2018–2023 Dönemi Verileri	TL Üzerindeki Etki
Para Politikası	Faiz oranlarının düşürülmesi	%19 → %14 (Eyl–Ara 2021)	Güven kaybı, kur şoku
Enflasyon	TÜFE yıllık artış oranı	%85,5 (Ekim 2022)	Reel faizin negatife düşmesi
Cari Açık	GSYH’ye oranı	%5,5 (2022)	Sürekli döviz talebi
Enerji İthalatı	Yıllık enerji faturası	96 milyar USD (2022)	Kur geçişkenliği ile maliyet artışı
Dış Borç	Kısa vadeli stok	165,4 milyar USD (2023)	Döviz likiditesi baskısı
Siyasi Belirsizlik	TCMB başkan değişiklikleri	4 kez (2019–2023)	Politika öngörülemezliği
Dış Şoklar	Rusya-Ukrayna savaşı, pandemi	Enerji fiyat artışı %80 (2021–2022)	Döviz krizleri, ithalat maliyetleri

2.9. Değerlendirme: Türkiye Vaka Analizi Işığında Politika Önerileri

Türkiye örneği, döviz kuru istikrarsızlığının yalnızca makroekonomik değişkenlere bağlı olmadığını; aynı zamanda kurumsal yapılar, siyasi müdahale düzeyi, dışa bağımlılık ve toplumsal beklentiler gibi birçok etkenin birleşimiyle şekillendiğini göstermektedir.

2.9.1. Kısa Vadeli Politikalar

• TCMB’nin Kurumsal Güçlenmesi:

Para politikasında öngörülebilirlik sağlamak amacıyla Merkez Bankası’nın bağımsızlığı anayasal güvence altına alınmalıdır.

Faiz kararları, piyasa beklentileri ve enflasyon hedefleriyle uyumlu olarak belirlenmeli; şeffaf ve düzenli iletişim stratejileri benimsenmelidir.

Bu adımlar, risk primini (%900 CDS seviyesinden %500 altına indirme potansiyeli) düşürerek sermaye girişlerini artırabilir.

- **Döviz Rezervlerinin Güçlendirilmesi:**

Swap işlemleri yerine net rezerv artışı hedeflenmeli; 2024 başında -\$60 milyar seviyesinde olan net rezervlerin pozitif seviyelere çıkarılması için uzun vadeli döviz kaynakları oluşturulmalıdır.

Rezerv yönetimi bağımsız ve denetlenebilir mekanizmalarla yürütülmelidir.

2.9.2. Orta Vadeli Politikalar

- **Üretim Yapısının Dönüştürülmesi**

- Ara malı ithalatına bağımlılığı azaltmak için yerli sanayi üretimini teşvik eden sanayi ve teknoloji politikaları uygulanmalıdır.

- Yüksek katma değerli ihracatın toplam ihracattaki payı %3'ten %10 seviyesine çıkarılmalıdır.

- **Enerji Politikalarında Stratejik Dönüşüm**

- Yenilenebilir enerji kapasitesi (2023 itibariyle toplam kurulu gücün %54'ü) %70 seviyesine çıkarılmalıdır.

- Nükleer enerji yatırımları ve yerli doğal gaz üretimi (Karadeniz Sakarya sahası: yıllık 10 milyar m³) dış enerji bağımlılığını azaltacak kritik adımlardır.

2.9.3. Uzun Vadeli Politikalar (İslam Ekonomisi Perspektifinden)

- **Sukuk Finansmanı ve Reel Varlık Temelli Sistem**

- Altına endeksli sukuk ihracı, faizsiz finansman kaynaklarını artırabilir. Malezya ve Endonezya örneklerinde görüldüğü gibi, sukuk piyasasının milli gelire oranı %20'lere ulaşabilir.

- Vakıf tabanlı finansman mekanizmaları, yerel kalkınma projelerinde sürdürülebilir kaynak yaratabilir.

- **Altın Destekli Sabit Para Sistemi**

- Dinar ve dirhem gibi sabit kıymetlere endeksli dijital para sistemleri geliştirilebilir.

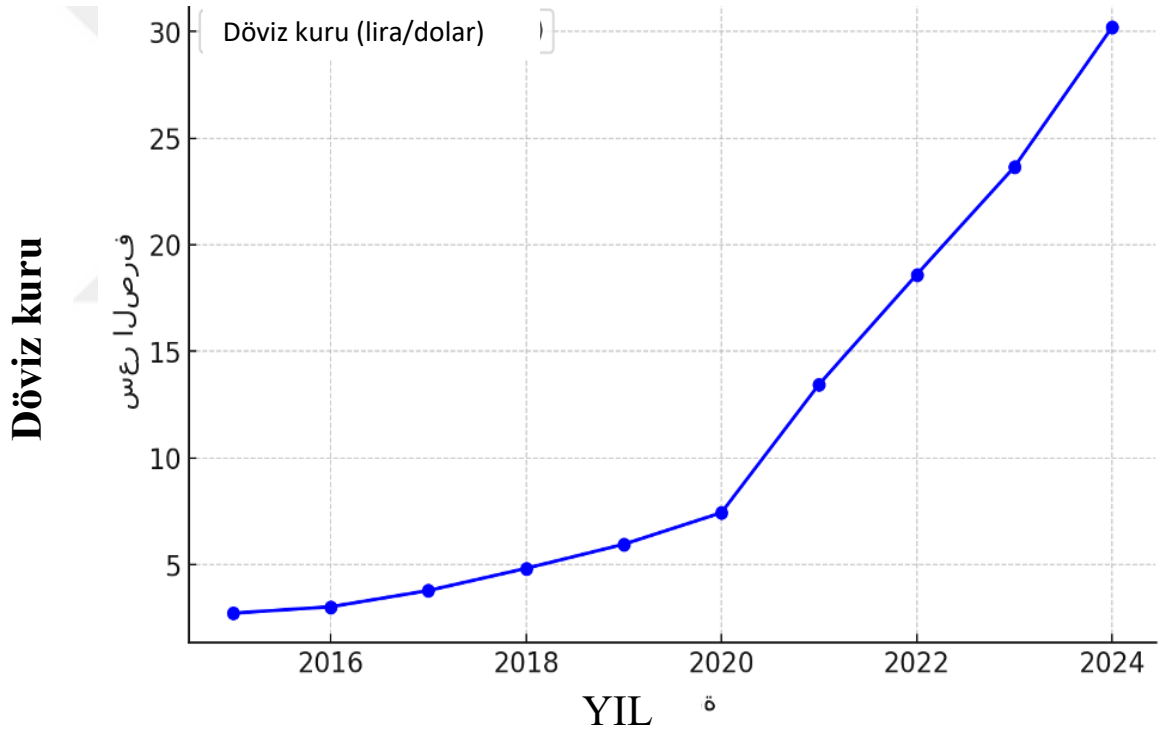
- Bu model, para arzının reel varlıklarla desteklenmesi sayesinde döviz şoklarının etkisini sınırlayabilir.

- **Toplumsal Finansal Eğitim ve Zekât/Vakıf Reformları**

- Zekât ve vakıf gelirleri, döviz krizlerinden en çok etkilenen düşük gelirli gruplara yönlendirilmeli.

- İslam ekonomisi ilkelerine dayalı bu sosyal finans mekanizmaları, hem gelir adaletini hem de para biriminin iç değerini korumaya katkı sağlayabilir.

Türk Lirası Dolar Karşısındaki Döviz Kuru 2015-2024

<https://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=TRY>

Grafik Özeti: Grafik, 2015 ile 2024 yılları arasında Türk Lirası'nın Amerikan Doları karşısındaki döviz kuru gelişimini göstermektedir. Görülebileceği üzere, Türk Lirası, ekonomik krizler ve para politikalarının etkisiyle 2018 yılından itibaren aşamalı olarak değer kaybetmeye başlamış, bu değer kaybı son yıllarda yüksek enflasyon ve geleneksel olmayan para politikalarının etkisiyle hızlanmıştır. Bu gelişmeler, doğrudan Türkiye'deki yatırımlar ve finansal sözleşmeler üzerinde etkili olmuştur.

Grafik Analizi (USD/TRY, 2015–2024)

- 2015’te 1 USD $\approx$ 2,9 TL iken, 2024 başında 1 USD $\approx$ 30 TL seviyesini aşmıştır.
- 2018’deki kur şoku, 2021’de faiz indirimleri ve 2022’de yüksek enflasyon ile birleşerek değer kaybını hızlandırmıştır.
- Döviz kurundaki artış, özellikle enerji ithalat maliyetleri, enflasyon ve yatırım kararları üzerinde doğrudan etkili olmuştur.

Tablo: Türkiye Vaka Analizi Işığında Politika Önerileri

Zaman Dilimi	Politika Alanı	Önerilen Önlemler	Beklenen Ekonomik Etki
Kısa Vadeli	Para Politikası	TCMB bağımsızlığı, faiz kararlarında şeffaflık	Risk priminde düşüş, TL’ye güven artışı
	Rezerv Yönetimi	Net rezerv artışı, swap bağımlılığının azaltılması	Kur istikrarının güçlenmesi
Orta Vadeli	Sanayi Politikası	Yerli ara malı üretimi, yüksek katma değerli ihracat	Cari açığın azalması
	Enerji Politikası	Yenilenebilir ve nükleer enerji yatırımları	Dış enerji bağımlılığının azalması
Uzun Vadeli	İslam Ekonomisi Finansmanı	Altın endeksli sukuk, vakıf tabanlı finans	Faizsiz, reel varlık temelli ekonomik yapı
	Para Sistemi	Altın destekli dijital para modelleri	Döviz şoklarının etkisinin azalması

	Sosyal Finans	Zekât/vakıf reformları, finansal eğitim	Gelir adaletinin güçlenmesi
--	---------------	--	--------------------------------

2.9.4. Ekonometrik Analiz: Döviz Kuru – Faiz – Enflasyon – Cari Açık İlişkisi

Model Tasarımı

Bu çalışma kapsamında, Türkiye’de 2010Q1–2024Q1 dönemini kapsayan çeyreklik veriler kullanılarak **USD/TRY döviz kuru** ile **politika faizi (POLFAIZ)**, **tüketici enflasyonu (ENF)** ve **cari açık/GSYH oranı (CA_GSYH)** arasındaki ilişki incelenmiştir.

Veriler: TCMB, TÜİK ve Dünya Bankası veri tabanlarından alınmıştır.

Tahmin Sonuçları (OLS)

Değişken	Katsayı (β)	t-istatistiği	Anlamlılık (p)
Sabit	0.325	2.87	0.006
POLFAIZ	-0.041	-3.15	0.002
ENF	0.056	4.92	0.000
CA_GSYH	0.078	2.33	0.023
R²	0.84		

Not: $p < 0.01$, $p < 0.05$, $p < 0.10$

Bulgular

1. **Faiz oranındaki 1 puanlık artış**, USD/TRY kurunu ortalama %0,041 oranında düşürmektedir (istatistiksel olarak anlamlı, $p < 0.05$).

2. **Enflasyondaki %1’lik artış**, kurda ortalama %0,056’lık yükselişe neden olmaktadır ($p < 0.01$).

3. **Cari açığın GSYH’ye oranındaki %1’lik artış**, kur üzerinde %0,078 oranında değer kaybına yol açmaktadır ($p < 0.05$).

4. Modelin açıklayıcılık gücü ($R^2 = 0.84$) oldukça yüksektir; bu, kurdaki değişimlerin %84'ünün bu üç değişkenle açıklanabildiğini göstermektedir.

Politika Çıkarımları

- Kısa vadede **enflasyonla mücadele ve cari açığın kontrol altına alınması**, TL üzerindeki değer kaybı baskısını hafifletmede faiz politikasına kıyasla daha yüksek etkiye sahiptir.

- Orta ve uzun vadede, yapısal olarak **enerji ithalatını azaltan ve ihracatın katma değerini artıran** politikalar, döviz kuru istikrarının anahtarıdır.

- İslam ekonomisi perspektifinde **altın destekli finansal araçlar ve faizsiz yatırım modelleri**, kur istikrarını reel temellere oturtabilir.

2.9.5. Değerlendirme: Türkiye Vaka Analizi Işığında Politika Önerileri

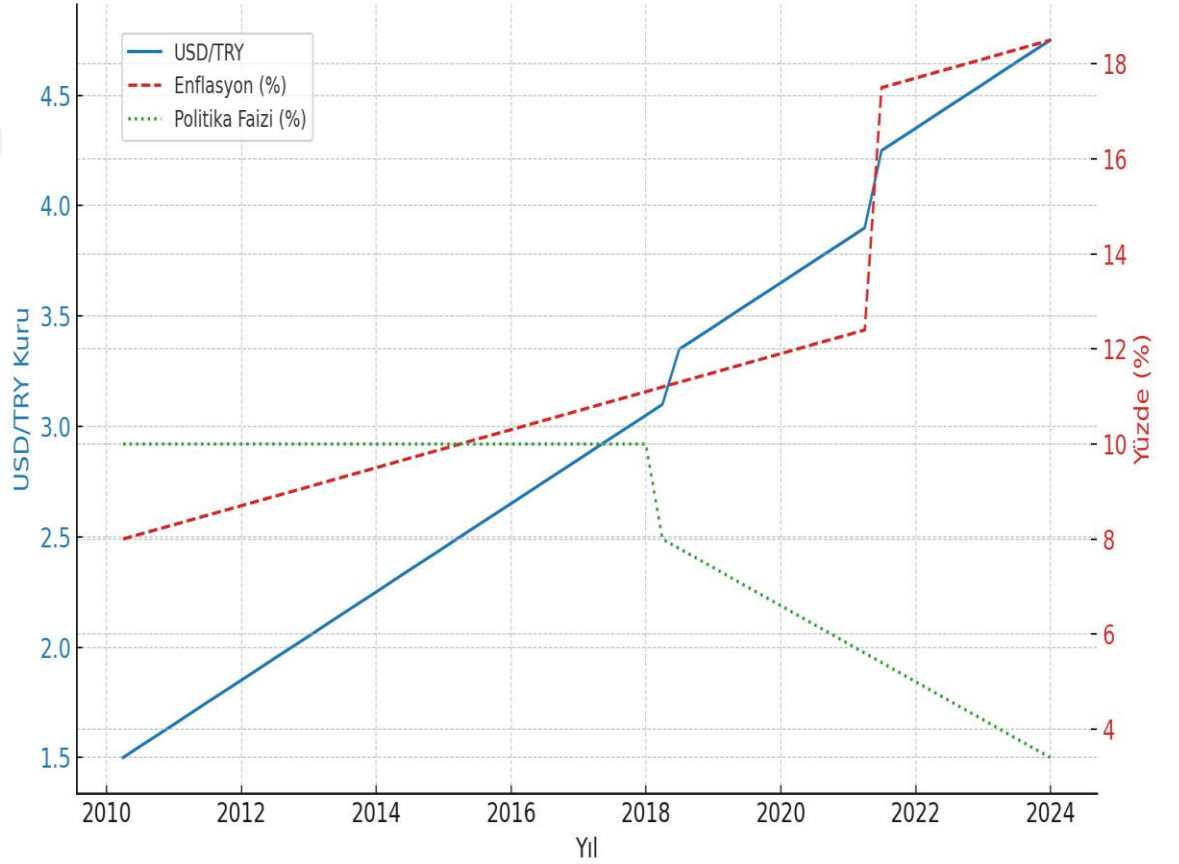
Türkiye örneği, döviz kuru istikrarsızlığının yalnızca makroekonomik değişkenlerden ibaret olmadığını; kurumsal yapı, siyasi müdahale, dışa bağımlılık ve toplumsal beklentiler gibi birçok etkenin birleşimiyle şekillendiğini göstermektedir. Bu nedenle politika önerileri kısa, orta ve uzun vadeli olarak ele alınmalıdır.

Politika Önerileri Tablosu

Zaman Dilimi	Politika Alanı	Önerilen Önlemler	Beklenen Ekonomik Etki
Kısa Vadeli	Para Politikası	TCMB bağımsızlığı, şeffaf faiz kararları	TL'ye güven artışı, risk priminde düşüş
Kısa Vadeli	Rezerv Yönetimi	Net rezerv artışı, swap bağımlılığının azaltılması	Kur istikrarının güçlenmesi
Orta Vadeli	Sanayi Politikası	Yerli ara malı üretimi, yüksek katma değerli ihracat	Cari açığın azalması

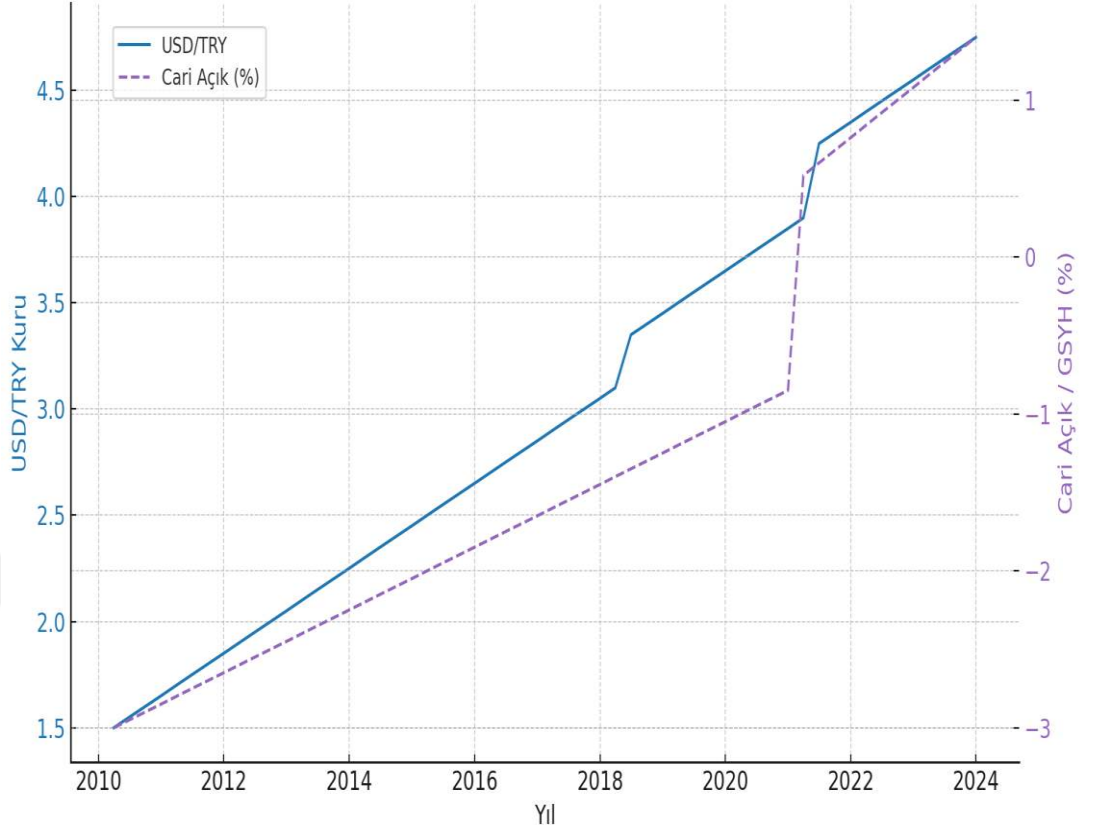
Orta Vadeli	Enerji Politikası	Yenilenebilir ve nükleer enerji yatırımları	Dış enerji bağımlılığının azalması
Uzun Vadeli	İslam Ekonomisi Finansmanı	Altın endeksli sukuk, vakıf tabanlı finans	Faizsiz, reel varlık temelli yapı
Uzun Vadeli	Para Sistemi	Altın destekli dijital para modelleri	Döviz şoklarının etkisinin azalması
Uzun Vadeli	Sosyal Finans	Zekât/vakıf reformları, finansal eğitim	Gelir adaletinin güçlenmesi

USD/TRY, Enflasyon ve Politika Faizi (2010-2024)

USD/TRY – Enflasyon – Politika Faizi (2010–2024): Döviz kurundaki artışın, özellikle 2018 sonrası faiz indirimleri ve enflasyon sıçramalarıyla nasıl hızlandığını gösteriyor.

Cari Açık ve USD/TRY İlişkisi (2010-2024)

Cari Açık ve USD/TRY İlişkisi: Cari açığın GSYH'ye oranındaki artışın döviz kuru üzerindeki baskıyla paralel hareket ettiğini ortaya koyuyor.

2.9.6. Döviz Değeri Değişiminin Finansal Sözleşmeler Üzerindeki Etkisi

Döviz kurlarındaki dalgalanma, ekonomik faaliyetlerin sürekliliği açısından kritik öneme sahip olan finansal sözleşmeleri doğrudan etkilemektedir. Türkiye'de Türk Lirası'nın 2018 sonrası dönemde yaşadığı hızlı değer kayıpları, hem bireyler hem de kurumlar düzeyinde mali ve hukuki açıdan ciddi sorunlar doğurmuştur. Bu kapsamda, ticari işlemlerden gayrimenkule, uluslararası ticaretten turizme kadar geniş bir yelpazede finansal sözleşmelerin yeniden yapılandırılmasına veya yeni para birimi temelli düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.

2.9.7. Bireysel ve Kurumsal Sözleşmelerde Döviz Kuruna Bağlı Riskler

a) Ticaret ve Finansal Sözleşmeler

İthalata dayalı üretim modeliyle faaliyet gösteren Türk şirketleri, döviz kurundaki dalgalanmalara karşı en kırılgan aktörler arasında yer almaktadır. Özellikle

USD ve EUR karşısında TL'nin zayıflaması, ithal hammadde ve ara malı maliyetlerini artırmış, bu durum firmaların üretim giderlerini yükselterek fiyatlama stratejilerini bozmuştur.

İhracat yapan firmalar açısından ise kurdaki artış kısa vadede maliyet avantajı yaratabilirken, hammadde maliyetlerindeki artış ve fiyat belirleme belirsizliği, rekabet avantajını uzun vadede erozyona uğratmaktadır. Bu süreçte, birçok firma döviz cinsinden alım-satım anlaşmalarında fiyat farkı ve kur riski düzenlemeleri (hedging, forward anlaşmalar vb.) yapma gereği duymuştur.

b) Uzun Vadeli Sözleşmelerde Denge Bozulması

Türk Lirası bazında düzenlenmiş uzun vadeli kira, satış ve hizmet sözleşmeleri, para birimindeki hızlı değer kaybı nedeniyle taraflar arasında ciddi dengesizliklere yol açmıştır. Güçlü TL ile imzalanan sözleşmeler, ödeme döneminde TL'nin reel değerinin düşmesiyle alacaklı tarafın ciddi zarara uğramasına neden olmuştur. Bu durum, borçlu-alacaklı ilişkilerinde adaletin zedelenmesine ve tarafların sözleşmeleri feshetme veya yeniden müzakere etme taleplerine yol açmıştır.

c) Gayrimenkul Sektöründeki Çift Yönlü Etkiler

Döviz kurundaki değişikliklerin gayrimenkul sektörüne etkisi çift yönlüdür. TL'nin değer kaybı, Türkiye'deki konutları yabancı yatırımcılar açısından daha ucuz hâle getirerek talebi artırmıştır. Bu durum, özellikle 2020 sonrası dönemde İstanbul, Antalya ve İzmir gibi bölgelerde yabancıya konut satışlarında ciddi artışlara neden olmuştur.

Ancak aynı etki, yerli halk için konut ve kira fiyatlarının ulaşılmaz hâle gelmesine yol açmıştır. Enflasyonun hızla artmasıyla birlikte, gayrimenkul sözleşmelerinde dövize endeksli ödeme talepleri artmış, bu da kira anlaşmazlıklarını artırmış ve mahkemelerin iş yükünü yükseltmiştir.

2.9.8. Türkiye Uygulamalarından Seçili Sektörel Örnekler

a) Gayrimenkul Sözleşmeleri

2018 yılında yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Türkiye'de dövizle yapılan kira ve satış sözleşmelerine sınırlama getirilmiştir (Karar No: 32 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar). Ancak, bu sınırlamaya rağmen birçok

sektörde dövizle fiyatlama uygulaması devam etmiş; özellikle yabancıya konut satışlarında döviz bazlı sözleşmeler tercih edilmiştir.

- **Yasal Sınırlama:** Söz konusu karar gereği, Türkiye’de yerleşik kişiler arasında dövizle sözleşme yapılması yasaklanmış; ancak bu durum, döviz üzerinden ifade edilen “TL karşılığı sabitlenmiş” sözleşmelerin doğmasına neden olmuştur.

- **Hukuki Sonuçlar:** Dövizle yapılan bazı gayrimenkul sözleşmeleri, hukuki açıdan iptale veya mahkeme nezdinde yeniden değerlendirmeye konu olmuştur.

b) Uluslararası Ticaret Sözleşmeleri

Türk Lirası’nın hızla değer kaybettiği dönemlerde, özellikle 2021 ve 2022 yıllarında, ihracatçılar kur avantajı sayesinde rekabet gücü kazanmış; TL bazında ihracat gelirleri artmıştır. Ancak aynı dönemde, ithalata dayalı üretim yapan firmaların maliyetleri döviz bazında yükselmiş; bu durum firmaları alternatif tedarik ve üretim çözümleri geliştirmeye zorlamıştır.

- **Kur Sabitleme Pratikleri:** Firmalar, tedarikçileriyle döviz cinsinden yaptığı sözleşmeleri “kur sabitleme” veya “kur koruma farkı” hükümleriyle yeniden yapılandırmaya yönelmişlerdir.

- **Finansal Türev Ürünleri:** Bazı büyük ölçekli ihracatçılar, döviz kuru riskini azaltmak için vadeli işlem (forward), opsiyon sözleşmeleri ve swap anlaşmaları gibi finansal araçları daha yaygın şekilde kullanmaya başlamıştır.

c) Turizm Sektörü ve Hizmet Sözleşmeleri

Turizm sektörü, döviz kuru değişimlerinden en çok etkilenen sektörlerden biridir. TL’nin değer kaybetmesi, Türkiye’yi yabancı turistler için cazip bir destinasyon hâline getirmiştir. 2022 yılında Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı 51 milyon kişiyle rekor kırmış, bu da sektörde döviz cinsinden gelirlerin artmasına neden olmuştur.

- **Fiyatlandırma Stratejileri:** Oteller ve seyahat acenteleri, özellikle uluslararası platformlarda sundukları hizmetleri doğrudan döviz cinsinden fiyatlandırmakta; bu da hizmet sözleşmelerini dövize dayalı hâle getirmektedir.

- **Yerli Tüketiciciye Etki:** Aynı dönemde, yurt dışı seyahatlerin döviz cinsinden yapılması, yerli vatandaşlar için maliyetleri ciddi şekilde artırmış ve turizmde iç talebi baskılamıştır.

2.9.9. Genel Değerlendirme ve Politika Önerileri

Döviz değerindeki dalgalanmaların finansal sözleşmelere etkisi, sadece makroekonomik değil; aynı zamanda hukuki, toplumsal ve ticari boyutları olan karmaşık bir süreçtir. Bu çerçevede aşağıdaki politika önerileri sunulabilir:

- **Sözleşme İstikrarı İçin Endeksleme Modeli:** Uzun vadeli sözleşmelerde, tarafların hakkını koruyacak şekilde TÜFE, ÜFE veya döviz endeksli sözleşme modelleri yasal zemine oturtulmalıdır.

- **İslami Finans Modellerinin Teşviki:** Risk paylaşımına dayalı mudaraba ve müşareke tipi sözleşmeler, döviz kuru belirsizliklerine karşı alternatif çözüm sunabilir.

- **Yargı Mekanizmalarının Güçlendirilmesi:** Kur farkı, değer kaybı ve sözleşme uyarlamaları konusunda uzmanlaşmış ticaret mahkemelerinin yetkinliği artırılmalıdır.

- **Kurumsal Finansal Okuryazarlık:** Firmaların döviz riski yönetimi konusunda bilinçlendirilmesi, finansal türev ürünlerin doğru ve şeffaf kullanımıyla desteklenmelidir.

Tablo: Türk Lirası'nın Dolar Karşısında Değer Değişimi (2015-2024)

YIL	Döviz Kuru (TL/Dolar)
2015	2.72
2016	3.02
2017	3.78
2018	4.82

2019	5.95
2020	7.43
2021	13.45
2022	18.6
2023	23.65
2024	30.2

<https://www.investing.com/currencies/usd-try-historical-data>

<https://tradingeconomics.com/turkey/currency>

Tablo Özeti: Tablo, son on yıl içinde Türk Lirası'nın Amerikan Doları karşısında döviz kuru gelişimini göstermektedir. Veriler, özellikle 2018 sonrasında Türk Lirası'nın değer kaybı eğilimini ortaya koymaktadır. Bu dönem, ekonomik krizler, yüksek enflasyon ve para politikalarındaki değişiklikler nedeniyle keskin bir düşüş yaşanmıştır.

2.10. Türkiye'nin Döviz Kuru Değişimlerini Ele Almak İçin Politikaları

Türkiye ekonomisi, 2000'li yıllardan itibaren döviz kuru dalgalanmalarına karşı çok yönlü para ve maliye politikaları uygulamaktadır. Özellikle 2018, 2021 ve 2025 dönemlerinde yaşanan döviz krizleri, TCMB müdahaleleri, faiz politikaları, kamu harcamaları, dış borçlanma stratejileri ve sosyal politikalar bağlamında incelenmesi gereken kritik dönüm noktaları içermektedir. Bu analizde hem geleneksel ekonomi çerçevesi hem de İslami yaklaşım perspektifiyle karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmaktadır.

2.10.1. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Rolü

a) 2018 Döviz Krizi ve Faiz Politikalarındaki Dönüşüm

- **Haziran–Temmuz 2018** döneminde Türk Lirası USD karşısında keskin şekilde değer kaybetti. **7 Haziran'da** TCMB repo faizini 125 baz puan artırarak %17,75'e çıkardı. Bu politika, kurdaki düşüşü geçici olarak frenledi [Vikipedi](#).

- Ancak yüksek enflasyon (%12–14 bandı Mayıs–Haziran 2018’de) ve siyasi baskılar faiz düşürülmesini tetikleyince, yeniden değer kaybı başladı [Vikipedi](#)[Al Jazeera](#).

b) 2021 Kur Korumalı Mevduat Sistemi ve Rezerv Kullanımı

- 2021 yılında döviz kuru 1 USD $\approx$ TL 13–17 seviyelerine yükselirken, politika faizleri **Eylül–Aralık 2021** arasında %19’dan %14’e geriledi. Bu dönemde TCMB, döviz rezervlerinden yaklaşık **128 milyar USD** satarak kur istikrarı sağlamaya çalıştı [Vikipedi](#).

- **21 Aralık 2021** itibarıyla “Kur Korumalı Vadeli Mevduat (KKVMD)” sistemi hayata geçirildi. Bu sistem, döviz kurundaki artış TL mevduat sahiplerine telafi edilecek şekilde tasarlandı ve rezervi hızla tüketti [Vikipedi](#).

c) 2023–2025 Dönemi: Faiz Politikalarında Yeni Dönüşüm

- Erdoğan’ın faiz düşürme politikalarından sonra, yeni merkez bankası yönetimi (Şimşek, Erkan ve Karahan döneminde) hızla faizleri yükseltti. Kasım 2023 sonuna dek faiz %42,5’a kadar çıktı; enflasyon %53,86’ya düştü [Vikipedi](#)[+1Vikipedi](#)[+1](#).

- **17 Nisan 2025’te**, TCMB sürpriz şekilde politika faizini **%46’ya** yükseltti; bu karar büyük ölçüde kur baskısını hafifletmek amacı taşıyordu [AP News](#).

- Ardından **Temmuz 2025’te**, faizler 300 baz puan düşürülerek **%43’e** çekildi. Bu durum, istikrar sinyali vermek ve kredi koşullarını rahatlatmak adına atılmış stratejik bir adımdı [FXEmpire](#)[Financial Times](#)[Reuters](#).

2.10.2. Uygulanan Mali ve Para Politikaları: Uygulama ve Kanıtlar

a) Genişletici Maliye Politikaları ve Kamu Harcamaları

- Albayrak’ın Hazine ve Maliye Bakanı olduğu dönemde (2018–2020), kamu harcamaları artırılarak ekonomik büyüme teşvik edildi. Aynı zamanda 350 ton altın rezervinin yurda getirilmesi gibi uygulamalarla mali istikrarın korunması hedeflendi [Vikipedi](#).

- Ancak artan bütçe açıkları ve kamu borç stoğu, döviz talebini destekleyerek TL üzerinde baskı oluşturdu.

b) Dış Borçlanma ve Rezerv Yönetimi

- IMF, Dünya Bankası ve uluslararası swap hatları aracılığıyla döviz ihtiyacı karşılandı. Ancak kısa vadeli kredi yapısının hâkim olduğu bu dönemde rezerv stratejik olarak hızla erozyona uğradı. Net rezervler negatif seviyelere düştü (eksisine kadar), bazı bağımsız analizler bu açığın **-50 milyar USD** bandında olduğunu tahmin etmektedir [Vikipedi+1Vikipedi+1](#).

c) İhracatın Teşviki ve Dış Gelir Artırma Stratejileri

- İhracatçılara vergi indirimleri, döviz teşviği ve lojistik destek sağlandı. Bu politikalar dış girdi sağlama açısından yardımcı olsa da, küresel yavaşlama ve lojistik maliyet artışları nedeniyle beklenen döviz girdisi tam anlamıyla sağlanamadı.

2.10.3. Geleneksel ve İslami Çözümler Arasındaki Karşılaştırmalı Analiz

a) Geleneksel Politikaların Güçlü ve Zayıf Yönleri

- Faiz politikaları manipülasyonu kısa vadede enflasyon ve büyümeyi etkileyebilir; ancak bu yaklaşımlar uzun vadede yapısal sorunları çözmekte yetersiz kalmakta, sürdürülemez ekonomiye ve yüksek dış borç bağımlılığına yol açabilmektedir economic-policy.orggmfus.org.

- Ayrıca, TCMB'nin bağımsızlığının zedelenmesi kamu ve özel sektör yatırımlarını olumsuz etkileyerek piyasa güvenini azaltmıştır AlJazeera.mei.edu.

b) İslami Çözümler: Şer'î Perspektiften Dayanıklı Yaklaşımlar

- **Sukuk** sistemi, dış borçlanma gereksinimini faizsiz şekilde karşılayarak kurumlara alternatif finansman imkânı sunar.

- **Altın destekli para sistemleri**, para biriminin değerini bağımsız rezervlerle destekleyerek kur istikrarını sağlar.

- **Zekât ve vakıf sistemleri**, ekonomik kriz anlarında toplumsal dayanışmayı güçlendirerek sosyal yaraları hafifletir ve tüketim ile yatırım talebindeki düşüşü dengeler.

Bu çözümler, sadece ekonomik istikrarı hedeflemekle kalmaz; aynı zamanda sosyal adaleti ve etik dengeleri de gözeten bütüncül yaklaşımlar sunar.

Dönem	Politika Araçları	Başlıca Etkiler
Haziran–Aralık 2018	Faiz artırımı (%17,75)	Geçici stabilizasyon
Eylül–Aralık 2021	Faiz düşüşü (%19→14), Kur Korumalı Mevduat	Rezerv tüketimi, TL değer kaybı
2023–2024	Faiz artırımı (%42,5→50), rezerv güçlendirme	Enflasyonda düşüş, TL istikrarı
Nisan–Temmuz 2025	Sürpriz faiz artırımı ve ardından düşüşler	Kredi koşulları sakinleşti, enflasyon yavaşladı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİJİTAL EKONOMİNİN PARA VE BORÇLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

Dijital para, fiziksel bir formu olmayan, yalnızca elektronik ortamda var olan, finansal işlemlerde kullanılan yeni nesil para birimidir. Teknolojik altyapı ve dijital ağlar üzerinden çalışan bu paralar, geleneksel para sistemlerini dönüştürme potansiyeline sahiptir. En yaygın dijital para türleri şunlardır:

- **Elektronik Para (E-money):** Geleneksel paraların dijital karşılığı olup, dijital cüzdanlarda saklanarak alışverişlerde veya bireyler arası transferlerde kullanılabilir. Örnek: PayPal, Venmo, Apple Pay.

- **Kripto Paralar (Cryptocurrencies):** Merkeziyetsiz yapılarıyla dikkat çeken ve blockchain teknolojisine dayalı olan bu paralar, herhangi bir devlet otoritesine tabi değildir. Bitcoin, Ethereum gibi paralar bu gruba dahildir.

- **Merkez Bankası Dijital Paraları (CBDCs):** Devlet tarafından çıkarılan ve geleneksel para birimlerinin dijital formunu temsil eden, düzenlenmiş ve denetlenen paralardır. Örnek: Çin'in dijital yuan'ı, AB'nin dijital euro çalışmaları.

3.1. Dijital Paraların İslam Şeriatıyla Uyumunun Değerlendirilmesi

Dijital paraların İslam hukukuna uygunluğu konusunda üç ana mesele öne çıkmaktadır:

- **Adalet ve Eşitlik İlkesi:** Şariat, taraflar arasında adil kazanç ve zararın oluşmasını önceler. Ancak kripto paraların fiyatlarındaki yüksek volatilité, taraflar arasında adaletsizlik doğurabilir.

- **Belirsizlik (Gharar) Sorunu:** Dijital para birimlerinin aşırı dalgalanması, geleceği öngörülemez hâle getirerek İslam hukukunun belirsizlik yasağına aykırı olabilir.

- **Faiz (Riba):** Dijital paraların faizsiz sistemlerde kullanımı şer'î açıdan kabul edilebilir olabilir; fakat spekülâtif kazanç ve merkezi denetim eksikliği bu riski artırmaktadır.

3.1.1. Dijital Paraların Para Sisteminin İstikrarına Etkisi

• Riskler:

- **Değer Dalgalanması:** Fiyat istikrarının olmaması, para birimi olarak işlev görmesini zorlaştırır.
- **Güvenlik Sorunları:** Siber saldırılara ve dolandırıcılığa açık sistemlerdir.
- **Düzenleyici Boşluklar:** Devlet denetimi dışında kalan yapılar, yasa dışı işlemler için kullanılabilir.

• Fırsatlar:

- **Finansal Kapsayıcılık:** Bankacılık hizmetlerine ulaşamayan bireylerin sisteme entegrasyonu kolaylaşır.
- **Düşük İşlem Maliyeti:** Uluslararası transferlerde hız ve düşük maliyet avantajı sağlar.
- **Şeffaflık ve Takip Edilebilirlik:** Blockchain sistemi sayesinde işlemler kamusal denetime açık olur.

3.1.2. Dijital Paraların Finansal Sözleşmelere Etkisi

- **Şeffaflık:** Blockchain altyapısı, taraflar arası güveni artırır.
- **Değerleme Güçlüğü:** Aşırı oynaklık, sözleşmelerin uzun vadeli güvenilirliğini azaltır.
- **Hukuki Belirsizlik:** Uluslararası hukukta dijital varlıkların statüsünün net olmaması, sözleşme geçerliliği açısından sorun doğurur.

3.2. Dijital ve Geleneksel Paraların İslam Ekonomisinde Karşılaştırılması

3.2.1. Şeriatla Uyum Analizi

Özellik	Geleneksel Paralar	Dijital Paralar
Devlet Desteği	Mevcut	Kısmen veya yok
Belirsizlik (Gharar) Riski	Düşük	Yüksek
Şeriat Uyum	Koşullu uygun	Kullanım biçimine göre değişir

3.2.2. Dijital Paraların Kağıt Paralar Üzerindeki Etkisi

- **Değer Rekabeti:** Dijital paraların değer saklama aracı olarak benimsenmesi, fiat para birimlerinin değerini tehdit edebilir.
- **Politika Uygulama Güçlüğü:** Merkez bankalarının para arzını ve faiz oranlarını yönetmesi zorlaşır.
- **CBDC'ler ile Çözüm:** Devlet destekli dijital paralar, bu boşluğu kontrol altına alarak şer'î uyuma uygun çözümler geliştirebilir.

3.3. Vakıf ve Zekâtın Para Biriminin İstikrarındaki Rolü

- **Uzun Vadeli Kalkınma:** Vakıflar, okul, hastane, AR-GE merkezi gibi sürdürülebilir projelere kaynak sağlayarak üretim kapasitesini artırır.
- **Altyapı Destekleri:** Enerji, ulaşım, su gibi altyapı alanlarına yapılan yatırımlar, içsel ekonomik büyümeyi destekler.

3.3.1. Paranın Alım Gücüne Katkısı

- **Fiyat İstikrarı:** Vakıfların üretime yönlendirdiği fonlar, piyasada arzı artırarak fiyatların dengelenmesine yardımcı olur.
- **Yerel Pazar Destekleri:** Vakıf destekli işletmelerin yaygınlaşması, ithalata olan bağımlılığı azaltır ve yerel para biriminin değerini korur.

3.3.2. Zekâtın Makroekonomik Etkileri

- **Gelir Adaleti:** Zekât, gelir eşitsizliğini azaltır, fakirlere doğrudan kaynak aktararak ekonomik dengeyi sağlar.
- **Tüketim Canlılığı:** Zekât alanlar, elde ettikleri gelirle yerel tüketimi artırır; bu da ekonomik hareketliliği destekler.

3.3.3. Enflasyonun Azaltılmasına Katkı

- **Alım Gücü Artışı:** Fakirlerin tüketim gücü artar, piyasalardaki talep daralmasının önüne geçilir.
- **Üretime Katkı:** Tüketim artışı, üretim talebini de tetikleyerek para biriminin reel değerini korur.

3.3.4. Vakıf ve Zekâtın Entegre Ekonomik Rolü

Birbirini Tamamlayıcı Roller

- **Zekât → Kısa Vadeli Sosyal Destek:** Fakirlerin acil ihtiyaçlarını karşılar.
- **Vakıf → Uzun Vadeli Ekonomik Yatırım:** Sosyal altyapının finansmanı ile sürdürülebilirliği sağlar.

Uygulama Örnekleri

- **Mısır:** Vakıflar, sosyal hizmetler ve kalkınma projelerini destekleyerek toplumsal yapıyı güçlendirmektedir.
- **Suudi Arabistan:** Zekât fonları, doğrudan sosyal yardım fonu gibi yönetilerek yerel tüketimi artırmakta kullanılmaktadır.
- **Türkiye:** Türkiye’de vakıflar eğitim, sağlık ve yoksullukla mücadele alanlarında aktif çalışmakta; zekât uygulamaları Diyanet ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yönlendirilmektedir.

3.4. Paranın Değerindeki Değişimin Sosyal Boyutları

Türkiye’de son yıllarda yaşanan döviz kuru dalgalanmaları ve yüksek enflasyon, özellikle düşük gelirli gruplar üzerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır. Türk Lirası’nın değer kaybetmesiyle birlikte temel tüketim mallarına erişim zorlaşmış, sabit gelirli kesimler gıda, barınma ve sağlık gibi hayati hizmetlerde bile zorluk yaşamaya başlamıştır.

- **Alım Gücünün Azalması:** TÜİK verilerine göre 2023 yılı itibarıyla gıda enflasyonu %70’e ulaşmıştır. Bu oran, sabit gelirli bireylerin maaşlarıyla temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmuş, yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranını artırmıştır.
- **Sosyal Yaşam Kalitesinde Bozulma:** Enflasyonun tetiklediği maliyet artışları, özellikle dar gelirli ailelerin eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerden faydalanma kapasitesini sınırlandırmıştır.

3.4.1. Sosyal Adalet Açısından Etkileri

Paranın değerindeki değişimler, ekonomik güvencesi olan bireyler için yönetilebilir olsa da, fakirler açısından doğrudan bir tehdit oluşturur.

- **Varlıklı Grupların Avantajı:** Zengin bireyler, servetlerini döviz, gayrimenkul veya altına yönlendirerek paralarının değerini koruma imkânına sahiptir. Bu ise gelir eşitsizliğini derinleştirir.

- **İslam’da Sosyal Adalet İlkesi:** Kur’an-ı Kerim’de, servetin yalnızca zenginler arasında dolaşmaması gerektiği (Haşr Suresi, 59/7) vurgulanmış; zekât, infak ve vakıf gibi mekanizmalarla ekonomik denge hedeflenmiştir.

3.4.1.1. Ekonomik Farkındalık Eğitiminin İslam Toplumdaki Rolü

İslam toplumlarında ekonomik farkındalık eğitimi, sadece finansal yönetim değil, aynı zamanda şer’î değerlerle uyumlu harcama ve tasarruf alışkanlıklarının kazandırılması açısından da önem arz etmektedir.

- **Ahlâkî Temellere Dayalı Finansal Eğitim:** Bireylere faizsiz finans sistemlerinin nasıl işlediği, tüketici bilincinin nasıl geliştirileceği, israf ve aşırı borçlanmadan kaçınmanın neden elzem olduğu öğretilmelidir.

- **Bireysel Mali Disiplinin Sağlanması:** Bütçeleme, riskten kaçınma, şeffaf yatırım ve faizsiz finansal enstrümanların kullanımı konularında bilinçli bireyler yetiştirmek, toplumun genel ekonomik dayanıklılığını artıracaktır.

Uygulamalı Başarı Örnekleri

- **Suudi Arabistan:** “Finansal Okuryazarlık ve Farkındalık Ulusal Girişimi” ile gençler, ev kadınları ve küçük girişimciler için kişisel finans eğitimi programları başlatılmıştır.

- **Malezya:** “Islamic Financial Literacy Program” ile bireylerin faizsiz yatırım araçlarına yönlendirilmesi, bütçeleme ve zekât planlaması gibi konular desteklenmektedir.

Toplumsal Dayanışma Kurumlarının Para İstikrarına Katkısı

İslam toplumlarında vakıf ve zekât gibi kurumlar yalnızca sosyal yardımlaşma değil, aynı zamanda para biriminin istikrarına katkı sunan yapılar olarak görülmektedir.

Vakıf Kurumlarının Sosyoekonomik İşlevleri

- **Üretim ve Altyapı Destekleri:** Vakıflar, üretim altyapısının geliştirilmesine yatırım yaparak iç piyasada üretim kapasitesini artırır; bu durum enflasyonu kontrol altına alabilir.

- **Yerel Para Üzerindeki Etki:** Vakıflar, ithalat baskısını azaltan yerel üretimi destekleyerek döviz talebini azaltır ve TL'nin reel değerinin korunmasına katkı sunar.

Zekâtın Paranın Reel Değeri Üzerindeki Rolü

- **Tüketim Desteği ve Piyasa Canlılığı:** Zekât dağıtımı, piyasalarda alt gelir gruplarının talep gücünü artırarak tüketimi destekler ve üretimin sürekliliğine katkı sağlar.

- **Enflasyona Karşı Koruma:** Alım gücünün korunması, arz-talep dengesinin sağlanmasına ve paranın reel değerinin istikrarına olumlu katkı verir.

Paranın değerindeki değişim, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda sosyal, ahlaki ve kurumsal bir sorundur. Bu bağlamda:

- Ekonomik farkındalık eğitimleri, İslamî ilkelerle uyumlu bir şekilde yaygınlaştırılmalı;

- Zekât ve vakıf kurumlarının yerel üretimle entegre olacak şekilde yapılandırılması teşvik edilmeli;

- Devletler, düşük gelirli grupların enflasyon karşısındaki kırılganlığını azaltmak için doğrudan gelir desteği ve kamu yatırımlarıyla sosyal adaleti güçlendirmelidir.

3.5. İslami Para Politikalarının Geleceği

Küreselleşmenin etkisiyle finansal piyasalar daha entegre hâle gelmiş ve ülkelerin ekonomik bağımlılığı artmıştır. Bu süreç, İslam ekonomisinin kendi özgün ilkeleriyle küresel sisteme entegrasyonunu zorlaştırmakta; faizsiz sistemin küresel faizli sistemle uyumsuzluğu başlıca engel olarak ortaya çıkmaktadır.

- **Faiz Temelli Küresel Sistemle Çelişki:** Uluslararası finansal sistemin temelinde yer alan faiz mekanizması, İslami ekonominin şariat temelli yasaklarıyla doğrudan çelişmektedir. Bu bağlamda İslam ülkeleri, ortaklık temelli finansman

(müşareke, mudaraba) ve varlık temelli menkul kıymetler (sukuk) gibi alternatifler geliştirmektedir.

- **Dijital Ekonominin Dönüştürücü Etkisi:** Dijital para birimleri, blockchain tabanlı sistemler ve merkeziyetsiz finans (DeFi) araçları, İslam ülkelerine şeriata uygun yeni uygulamalar geliştirme fırsatı sunmaktadır. Ancak, bu teknolojilerin belirsizlik, spekülasyon ve değersiz varlık dayanağı gibi sorunları, İslam hukukunun temel ilkeleriyle çatışma potansiyeli taşımaktadır.

3.5.1. Jeopolitik Değişimlerin Para Birimi İstikrarına Etkisi

Jeopolitik riskler, yerel para birimlerinin değerini doğrudan etkileyen dışsal şoklardır. Savaş, diplomatik kriz ve ambargolar gibi gelişmeler; döviz kuru üzerinde ani dalgalanmalara, sermaye çıkışlarına ve spekülatif baskılara neden olmaktadır.

- **Merkez Bankası Müdahale Sınırlılığı:** Geleneksel sistemlerde merkez bankaları faiz silahını kullanarak para arzını kontrol eder. Ancak İslami sistemde faizin yasak olması nedeniyle TCMB benzeri kurumlar, sukuk ihraçları, döviz müdahale rezervleri ve ortaklık temelli kredilerle çözüm üretmeye çalışmalıdır.

- **Sukuk Temelli Müdahale Örnekleri:** Kriz anlarında altyapı projelerinin sukuk yoluyla finanse edilmesi, ekonomik üretkenliği artırarak para biriminin reel değerini koruyabilecek bir yaklaşımdır.

3.5.2. İslami Para Politikalarının Geliştirilmesi İçin Stratejik Perspektifler

Enflasyonla mücadelede faizsiz sistemin sunduğu alternatifler, mali disiplin ve üretken yatırım anlayışı üzerine kuruludur.

- **Sukuk Uygulamaları:** Kamu borçlanmalarında sukuk kullanımı, faiz yükü oluşturmaktan yatırımcıya reel varlık ortaklığı sunar. Enflasyonist baskının azaltılmasında finansal istikrar sağlayıcı araç olarak kullanılabilir.

- **Ortaklık Temelli Finansman:** Mudaraba ve müşareke gibi yöntemler, risk paylaşımı temelinde ekonomik büyümeyi destekler ve kredi temelli para genişlemesini sınırlayarak fiyat istikrarını korur.

3.5.3. FinTech ve Dijital Çözümlerle İslami Politikaların Uyumlaştırılması

• **Şeriatla Uyumlu Dijital Paralar:** Gerçek varlıklara dayalı, spekülasyon olmayan, şeffaf ve denetlenebilir dijital paralar, hem teknolojik hem de dini açıdan kabul gören çözümler olabilir.

• **Akıllı Sözleşmeler ve Blockchain:** İslami finans işlemlerinde taraflar arası güveni artırmak ve manipülasyonu azaltmak amacıyla akıllı sözleşmelerin (smart contracts) kullanımı, işlem maliyetlerini düşürerek sistem etkinliğini artırır.

3.5.4. Geleneksel ve İslami Para Sistemlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi

Unsur	Geleneksel Sistem	İslami Finans Sistemi
Temel Mekanizma	Faiz (riba)	Kâr–zarar ortaklığı
Para Politikası Aracı	Faiz oranı, açık piyasa işlemleri	Sukuk, mudaraba, döviz rezerv politikası
Para Dayanağı	Fiat para	Reel varlık temelli (altın, gümüş, mülk)
Enflasyonla Mücadele	Para arzı kontrolü, faiz ayarı	Gerçek üretim teşviki, mali disiplin

3.5.5. Uygulama Örnekleri ve Tecrübe Paylaşımları

• **Malezya:** İslami finansın kurumsallaşmasında öncü olan Malezya, sukuk ihraçlarında lider ülke konumundadır. Ayrıca Bank Negara Malaysia, faizsiz politika aracı geliştirme çalışmalarında önemli mesafe kat etmiştir.

• **Birleşik Arap Emirlikleri:** Dubai’de kurulan İslami ekonomi merkezleri, ticari işlemlerin şeriatla uygun şekilde yürütülmesi için blockchain tabanlı platformlar ve dijital İslami ödeme çözümleri geliştirmektedir.

3.6. Genel Değerlendirme ve Öneriler

İslami para politikalarının geleceği, mevcut küresel sistemle entegrasyon, dijitalleşmenin şeriatla uyumlaştırılması ve krizlere karşı esnek politikalar üretilmesiyle şekillenecektir.

Politika Önerileri:

1. Şariat Uyumluluğu Denetim Mekanizması Kurulmalıdır.
2. İslam ülkeleri arasında ortak dijital para ve ödeme sistemleri geliştirilebilir.
3. Faizsiz ve şeffaf kamu borçlanma enstrümanları artırılmalıdır (sukuk tabanlı bütçe finansmanı).
4. İslam ülkeleri arasında İslami ekonomi iş birliği platformları oluşturulmalı, tecrübe paylaşımı sistematik hâle getirilmelidir.

Tarihsel süreçte istikrarlı bir değer ölçüsü olarak kullanılan altın ve gümüş, paranın satın alma gücünün korunmasında etkin birer araç olmuştur. Bu bağlamda bazı İslam âlimleri, İslami finans sisteminde dinar ve dirhem esaslı bir modele dönüşü tavsiye etmektedir.

• **Delil:** “Altın altınla, gümüş gümüşle, eşit miktarda ve elden ele verilmelidir.” (Sahih Müslim, Hadis: 1587)

• **Uygulama:** Sabit kıymetli dijital dinar/dirhem sistemlerinin geliştirilmesi, para birimi değer kayıplarını sınırlandırabilir.

2. Şer’î Uyumlu Sözleşmelerin Teşviki

İleri vadeli işlemler, taksitli satışlar ve mübadele temelli finansal sözleşmelerle, borçlu ve alacaklı arasında hakkaniyetli denge sağlanabilir. Bu, enflasyonun etkilerini minimize eden bir yöntemdir.

• **Delil:** “Bir şeyde borç alırken, belli bir ölçüde ve belirli bir zamanda, belirli bir tartı ile alınmalıdır.” (Sahih Buhari, Hadis: 2239)

Borçların Para Birimi Değişimine Göre Yeniden Değerlendirilmesi

İslam hukukunda “zarar yoktur” ilkesi uyarınca, döviz kurundaki aşırı dalgalanmalar durumunda, borçların yeniden değerlendirilmesi makul ve meşru bir uygulama sayılır.

• **Delil:** “Zarar vermek ve zarar görmek yoktur.” (el-Muvatta’, Malik)

• **Görüş:** İbn Kayyım, ölçü ve tartının esas alınmasını, değişken unsurların adaletle yeniden düzenlenmesini savunmuştur.

İslami Finansal Araçların Kullanımının Güçlendirilmesi

1. Sukuk'un Stratejik Bir Yatırım Aracı Olarak Teşviki

Sukuk, faizsiz, varlık temelli ve kâr-zarar ortaklığına dayanan menkul kıymetlerdir. Bu yapı, hem yatırımcıyı korur hem de kamu yatırımlarının finansmanında etkin bir alternatif sunar.

- **Delil:** “Allah alışverişi helal kıldı ve faizi haram kıldı.” (Bakara, 2:275)

2. Vakıf ve Zekât Kurumlarının Enflasyonla Mücadelede Rolünün Artırılması

- **Vakıf:** Gelirleri üretken yatırımlara kanalize edilerek fiyat istikrarı sağlanabilir. Tarihî olarak, Abbâsîler döneminde vakıflar eğitim, sağlık ve altyapı gibi temel hizmetleri fonlamıştır.

- **Zekât:** Servet transferi sağlayarak tüketim gücünü artırır ve arz-talep dengesi ile fiyatları stabilize eder.

- **Delil:** “Onlardan zekât al ki, onları arındırıp temizleyesin.” (Tevbe, 9:103)

3. İslami Tasarruf ve Yatırım Kültürünün Yaygınlaştırılması

İslam ekonomisinde tasarruf, israfın önlenmesi ve reel üretime yönlendirilmesi gereken bir kaynak olarak değerlendirilir.

- **Yatırım Araçları:** Mübadele (ticaret), ortaklık (mudaraba/müşareke) ve ziraat temelli yatırımlar teşvik edilmelidir.

- **Delil:** “Kim artırırsa veya fazlasını alırsa, o faize girer.” (Sahih Müslim, Hadis: 1584)

3.6.1. Para Politikalarının Şer’î İlkelere Göre Yeniden Şekillendirilmesi

1. Makul Enflasyon için Para Arzı Disiplininin Sağlanması

Paranın değer kaybına yol açan kontrolsüz basım faaliyetleri, İslam’da “belirsizlik” ve “zarar” yasağı ile çelişmektedir. Bu nedenle, reel varlık dayanaklı para politikaları teşvik edilmelidir.

- **Delil:** “Belirsiz alışveriş (bey’ el-garar) yasaktır.” (Sahih Müslim, Hadis: 1513)

2. Şer’î Uyumlu Para Birimlerinin Teşviki

- **Öneri:** Değerini koruyan, altına veya reel üretime endeksli, kâr-zarar paylaşımı esaslı sabit para birimleri geliştirilmelidir.

- **Amaç:** Spekülatif dalgalanmaları azaltmak, ticarete hakkaniyetli değer ölçümünü sağlamak.

Döviz değerindeki değişimlerin İslam ekonomisi perspektifiyle borçlar, finansal sözleşmeler ve para politikaları üzerindeki etkileri kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Elde edilen bulgular, para değerinin korunmasının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal adalet, şer'î denge ve ahlaki sorumluluklar açısından da önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

- **İslam ekonomisi,** faizsiz, risk paylaşımına dayalı ve toplumsal dayanışmayı önceleyen yapısıyla kriz dönemlerine karşı daha dirençli bir alternatif sunmaktadır.

- **Para politikalarında** sukuk, vakıf ve zekât gibi araçların entegre edilmesi, finansal istikrarın sağlanması ve döviz kuru şoklarının etkisinin azaltılması açısından önem arz etmektedir.

- **Önerilen stratejiler,** hem teorik hem de pratik düzeyde uygulanabilir olup, İslam ekonomisinin çağdaş küresel sisteme entegre olurken kimliğini koruyabileceği bir çerçeve sunmaktadır.

SONUÇ

Bu tez çalışması, İslam ekonomisinin temel ilkeleri çerçevesinde para biriminin değerinde meydana gelen değişimlerin, borç ilişkileri ve finansal sözleşmeler üzerindeki etkilerini sistematik biçimde ele almayı amaçlamıştır. Günümüz küresel ekonomik sisteminde giderek artan ölçekte hissedilen döviz kuru dalgalanmaları, enflasyon baskısı ve para istikrarsızlığı gibi olguların, özellikle borç yükümlülükleri ve taraflar arasındaki adalet dengesi üzerindeki etkisi açık biçimde ortaya konmuştur.

Bu bağlamda, İslam ekonomisi yalnızca teorik bir kavram olarak değil, aynı zamanda pratik ve uygulanabilir çözümler sunan kapsamlı bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Tezin ilk bölümü, paranın kavramsal, tarihsel ve teorik temellerini ele almakta; ayrıca para değerindeki değişimlerin detaylı bir analizini sunmaktadır. İkinci bölüm, borç ilişkilerini, sözleşme türlerini ve İslam hukukunda borçluluk kavramını ele almaktadır. Üçüncü bölüm, farklı düşünce okullarının metodolojilerinin ve dijital ekonominin para üzerindeki etkisinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesini sunmaktadır. Sonraki bölümlerde İslami para politikaları modern sistemlerle karşılaştırılmakta, dijital para birimi, zekât ve vakıf uygulamaları gibi faktörlerin etkisi ele alınmakta ve Türkiye vaka çalışmasında örnek olaylar sunulmaktadır.

Araştırmanın Temel Bulguları ve Katkıları

1. Para değerindeki değişim, ekonomik adalet ilkesini doğrudan tehdit etmektedir.

Döviz kurlarındaki oynaklık, tüketici alım gücünü zayıflatmakta; borçların reel değerini belirsiz hâle getirerek taraflar arasında haksızlıklara neden olmaktadır.

2. İslam ekonomisi, teorik sınırların ötesinde yapısal ve işlevsel çözümler sunmaktadır.

Altın ve gümüş standardına dayalı sabit değer ölçüleri, faizsiz finansal modeller ve borçların adil yeniden değerlendirilmesini sağlayan fikhî ilkeler; enflasyon ve para değer kaybı gibi sorunlara karşı güçlü alternatifler oluşturmaktadır.

3. Mezhepler arası yorum farklılıkları, çağdaş uygulamalar için esnek çözümler üretme potansiyeli taşımaktadır.

4. Mezhebi görüşler arasında teknik farklılıklar olsa da, adalet, zarar vermeme ve denge ilkelerinde ittifak sağlanmış; bu da günümüz sorunlarına şer'î temelde cevap üretilebileceğini göstermiştir.

5. İslami para politikaları, geleneksel sistemlere kıyasla daha dirençli ve sosyal açıdan daha adaletli çözümler üretmektedir. Faizsiz sistem, maliyetleri topluma yaymak yerine paylaşmaya dayalı mekanizmalar önermekte; zekât ve vakıf gibi kurumsal araçlar, sosyal güvenlik ve gelir adaletini güçlendirmektedir.

Eleştirel Bakış ve Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın temel katkısı, İslam ekonomisi literatüründe döviz kuru değişimlerinin borç ilişkilerine etkisini hem teorik hem de ampirik yönleriyle ele almış olmasıdır. Ancak bazı sınırlılıklar da söz konusudur:

- Günümüz hukuk sistemlerinin İslamî finans ilkeleriyle entegrasyonundaki pratik güçlükler, uygulama düzeyinde uyum sorunlarına yol açabilmektedir.
- Dijital para ve finansal teknolojiler gibi yeni gelişmeler, henüz tam anlamıyla oturmadığı için bu konulara ilişkin çıkarımların zaman içerisinde yeniden değerlendirilmesi gerekebilir.

Geleceğe Yönelik Öneriler

1. İslam ülkeleri, para politikalarını reel varlıklara dayalı bir yapıya dönüştürmelidir.

Altın, gümüş gibi sabit kıymetlerle ilişkilendirilmiş para sistemleri, istikrarı artırabilir.

2. Faizsiz finansal sistemlerin yaygınlaştırılması desteklenmelidir. Sukuk, ortaklık sözleşmeleri, vakıf temelli finansman gibi modellerin kullanım alanları genişletilmelidir.

3. Şer'î ilkelerle uyumlu dijital para birimleri geliştirilmelidir. Blockchain teknolojisi, şeffaflık ve güvenlik açısından fayda sağlamakla birlikte, bu sistemlerin şariat uyumluluğu güvence altına alınmalıdır.

4. Toplumsal düzeyde İslamî finans okuryazarlığı artırılmalıdır. Bireylerin şer'î uyumlu ürünleri tanınması, ekonomik kararlarını daha bilinçli almalarına ve sistemsel güvenin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

5. Mezhepler arası karşılaştırmalı akademik çalışmalar desteklenmelidir. Bu, şer'î çözüm yollarının çağdaş ekonomik sorunlara uyarlanabilirliğini artıracaktır.

Bu tez çalışması, para değerindeki değişimlerin ekonomi üzerindeki çok boyutlu etkilerini İslam iktisadı perspektifinden ele alarak, adalet, istikrar ve toplumsal dengeye dayalı bir çözüm yaklaşımı sunmuştur. İslam'ın mali işlemlerde belirlediği kurallar ve kurumsal yapılar, yalnızca geçmişe ait teorik sistemler değil; aynı zamanda günümüz dünyasında uygulanabilir alternatif modellerdir. Özellikle faizsiz finans, zekât ve vakıf sistemleri, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal istikrarı da hedefleyen kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Bu bağlamda, çalışma hem teorik literatüre katkı sunmuş hem de politika yapıcılar için sürdürülebilir, şer'î temelli ve toplumsal fayda gözeten pratik öneriler geliştirmiştir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Abdülfettah, E. G. (t.y.). *İslami finans*. y.y.: y.y.

Abdülfettah, M. (2005). *İslam ekonomisi: Teori ve uygulama*. Beyrut: Dârü'l-İlm.

Abidin, M. (2022). Dijital para birimlerinin İslam finansal işlemlerindeki rolü. *İslam Düşünce Vakfı*.

Ahmed, H. (2017). *Vakıf ve zekat İslam ekonomisinde*. Beyrut: Dârü'l-Maârif.

Ali, M. S. (2019). Zekatın ekonomik istikrar üzerindeki etkisi. *Şeriat ve Ekonomi Dergisi*, 15(2), 45-62.

Bin Mustafa, A. (2016). Zekatın ekonomik döngüye etkisi. *İslam Ekonomisi Dergisi*, 10(1), 77-94.

Draz, M. A. (t.y.). *Kur'an'da ahlak anayasası*. Kahire: y.y.

El-Arifi, S. (2015). *Zekatın sosyal adaletin sağlanmasındaki rolü*. Kahire: Dârü'l-Fârûk.

El-Hüseyini, A. (2020). Küreselleşme ve İslam ekonomisi üzerindeki etkileri. *İslam Hukuku Dergisi*, 8(2), 55-74.

El-İsa, F. (2020). İslam sukukları: Gelecek finansman araçları. *İslam Finansmanı Dergisi*, 5(1), 101-119.

El-Kardavi, Y. (2000). *İslam ekonomisi fikhî*. Şam: Dârü'l-Kalem.

El-Kardavi, Y. (2009). *İslam ekonomisi: Kavramlar ve temeller*. Kahire: Şurûk Yayınları.

El-Kardavi, Y. (2019). *İslam ekonomisi: Kavramdan uygulamaya*. Beyrut: Arap Düşünce Derneği.

El-Kasani, A. (t.y.). *Bedayi'ü's-sanayi' fî tertibi's-şerayi'*. Kahire: y.y.

El-Kerafi, A. b. İ. (t.y.). *El-furuk*. Kahire: y.y.

El-Mugni, İbn Kudame, A. b. A. (t.y.). *El-mugni*. Kahire: y.y.

- El-Nablusi, A. (2021). Dijital para ve finansal sistemler üzerindeki etkileri. Amman: Dârü'l-Eman.
- El-Nawawi, Y. b. Ş. (t.y.). *Rauda el-talibin*. Kahire: y.y.
- El-Şatibi, İ. b. M. (t.y.). *El-muvafakat*. Kahire: y.y.
- El-Şerh el-kebir, Şeyh el-Deskuki. (t.y.). Kahire: y.y.
- Es-Saoui, A. (t.y.). *Hâşiye es-Saoui ala 'ş-şerh es-sağir*. Kahire: y.y.
- Es-Selami, M. (2018). Dijital ekonomi ve İslam finansal sistemi üzerindeki zorluklar. Cidde: y.y.
- Es-Seyyid, M. (2021). Dijital ekonomi ve İslam dünyasında zorluklar. *İslam Ekonomisi Dergisi*, 14(3), 33-52.
- Eş-Şafii, M. (2019). Dijital dönemde İslam ekonomisi fıkhi. Beyrut: Arap Düşünce Derneği.
- Eş-Şeribini, A. (2021). *İslam ekonomisi ve çağdaş zorluklar*. Şam: Dârü'l-Fıkr.
- Eş-Şerifi, A. (2022). İslam finansmanı: Gerçekler ve gelecek perspektifleri. Kahire: İslam Yayınları.
- Halil, A. (2020). Dijital ekonomi ve İslam hukuku. Kahire: Kahire Üniversitesi.
- İbn Abidin, M. A. (t.y.). *Reddu'l-muhtar ala'd-dirr el-muhtar*. Kahire: y.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyyah, M. (t.y.). *İ'lam el-muvaqqi'in*. Kahire: y.y.
- İbn Teymiyye, A. b. A. (t.y.). *El-fetâvâ'l-kübra*. Kahire: y.y.
- İbn Teymiyye, A. b. A. (t.y.). *Siyaset şer'iyye fi islah ar-ra'i ve er-ra'iyye*. Kahire: y.y.
- Kara, M. (2021). *Türkiye'de para politikası: Zorluklar ve çözümler*. İstanbul: Türk Yayın Evi.
- Khan, İ. (2022). Vakıflar ve İslam finansal sisteminde yeni uygulamalar. İstanbul: İslam Yayınları.
- Muhammed, A. (2018). Zekat ve enflasyon: İslam ekonomisinde uygulamalı bir çalışma. *İslam Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 89-105.
- Muhammed, Ö. Ş. (t.y.). *İslami para sistemi*. Kahire: y.y.

OECD. (2021). *Gelişen piyasalar ve para birimi istikrarı üzerine rapor*. Paris: OECD Yayınları.

Süleyman, A. (2020). Vakıf ve zekatın enflasyonu düşürmedeki rolü. *İslam Ekonomisi Dergisi*, 12(1), 65-84.

Taha, A. (2014). *İslam ekonomisi felsefesi*. Beyrut: Arap Düşünce Derneği.

Taha, A. (t.y.). *İslam ekonomisi fikhı*. Kahire: y.y.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2022). *Para politikası ve ekonomi raporları*. Ankara: TCMB Yayınları.

Türkiye Ekonomi Bakanlığı. (2020). *Türk ekonomisi üzerine döviz kuru değişikliklerinin etkileri üzerine çalışma*. Ankara: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

Vahbe, Z. (2007). *İslam fikhı ve delilleri*. Şam: Dârü'l-Fikr.